

Mladi za napredek Maribora 2016

33. srečanje

Poljubiti matildo ali Matildo: zakaj je zapis osebnih imen v frazemih ahilova peta?

RAZISKOVALNO PODROČJE: SLOVENSKI JEZIK

RAZISKOVALNA NALOGA

PROSTOR ZA NALEPKO

Avtor: ŽIGA REBERNIK, EVA MALOVRH

Mentor: TJAŠA MARKEŽIČ

Šola: PRVA GIMNAZIJA MARIBOR

2016, Maribor

Mladi za napredek Maribora 2016

33. srečanje

**Poljubiti matildo ali Matildo: zakaj je zapis osebnih imen v
frazemih ahilova peta?**

RAZISKOVALNO PODROČJE: SLOVENSKI JEZIK

RAZISKOVALNA NALOGA

PROSTOR ZA NALEPKO

2016, Maribor

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	1
2 HIPOTEZE	2
3 METODOLOGIJA	2
4 DRUŽBENA ODGOVORNOST	3
5 TEORETIČNA IZHODIŠČA	4
5.1 Frazeologija v luči srednješolskih učbenikov	4
5.2 Frazeologija v znanstveni literaturi	5
5.3 Slovar slovenskih frazemov	7
6 OSEBNA IMENA	8
6.1 Osebna imena v frazemih	9
7 PRAKTIČNI DEL	12
7.1 Frazemi glede na oznake	12
7.2 Frazemi glede na izvor	14
7.2.1 Frazemi, ki izvirajo iz grško-rimske kulture	15
7.2.2 Frazemi, ki izvirajo iz Biblije ali drugih religioznih besedil	17
7.2.3 Frazemi, ki izvirajo iz druge književnosti	21
7.2.4 Frazemi zgodovinskega izvora	22
7.2.5 Frazemi, ki izvirajo iz ljudske govornice ali miselnosti	22
7.3 Pravopisni vidik	24
7.4 Anketa	31
7.4.1 Anketiranje	32
7.4.2 Analiza rezultatov ankete	32
8 NOVA SPOZNANJA Z DISKUSIJO	40
9 SKLEP	42
10 VIRI IN LITERATURA	45
11 PRILOGE	47
11.1 Slovar obravnavanih frazemov	47
11.2 Anketa	51

KAZALO TABEL

Tabela 1: Zapis frazemov v jezikovnih priročnikih in korpusu	30
Tabela 2: Pomen frazema poljubiti matildo	35
Tabela 3: Pomen frazema ahilova peta	35
Tabela 4: Pomoč pri obrazložitvi pomena frazemov	36
Tabela 5: Frazemi z lastnim imenom, ki izvirajo iz grško-rimske kulture.....	37
Tabela 6: Frazemi z lastnim imenom, ki izvirajo iz Biblije ali drugih religioznih besedil	38
Tabela 7: Frazemi z lastnim imenom, ki izvirajo iz ljudske govornice ali miselnosti	38
Tabela 8: Slovar zbranih frazemov	51

KAZALO GRAFIKONOV

Grafikon 1: Letnik anketirancev	32
Grafikon 2: Prvo srečanje dijaka s pojmom frazem.....	33
Grafikon 3: Značilnosti frazemov.....	34
Grafikon 4: Slovar slovenskih frazemov	37
Grafikon 5: Zapis osebnih lastnih imen v frazemih.....	39
Grafikon 6: Poznavanje razlike med »poljubiti matildo« in »poljubiti Matildo«.....	40

POVZETEK

Raziskovalna naloga je osredinjena na osebna lastna imena v frazemih slovenskega jezika. Po ustrezni strokovni literaturi sva proučila različne definicije osnovne frazeološke enote in jih med seboj primerjala, raziskala področje frazeologije kot jezikoslovne vede in predstavila osrednji vir, iz katerega sva črpala gradivo za najino raziskovalno nalogo – *Slovar slovenskih frazemov*. Zbrala sva tiste frazeme iz navedenega jezikovnega priročnika, ki vključujejo osebna lastna imena. Vse zbrane frazeme sva analizirala z več vidikov (s poudarkom na pravopisni podobi in izvoru osebnih imen). S korpusno analizo sva želela preveriti upoštevanje pravopisnih pravil oz. odstopanje od njih v vsakdanji rabi, z anketo pa sva med drugim ugotavljala, kako bi informanti zapisali osebna imena v slovenskih frazemih – z veliko ali z malo začetnico. Raziskava dokazuje dvoje: a) da so tovrstni frazemi izvorno zelo raznoliki; b) da jezikovna raba le delno sledi pravopisni normi.

Ključne besede: slovenski jezik, frazeologija, frazem, onomastika, korpus

ZAHVALA

Za pomoč pri izdelavi raziskovalne naloge, za strokovno usmerjanje in neprecenljive nasvete se iskreno zahvaljujema najini mentorici, ki nama je skozi ves potek raziskovanja stala ob strani in naju spodbujala ter nazadnje kot lektorica pregledala nalogo. Zahvala gre tudi šolski in univerzitetni knjižnici za oskrbovanje s kakovostnim gradivom. Rada bi se zahvalila še profesorjem latinščine in stare grščine, ki so nama priskočili na pomoč ob nekaterih zapletih s področja klasične filologije. Navsezadnje se zahvaljujema tudi najinima družinama, ki sta nama bili vselej v oporo.

1 UVOD

Tema najine raziskovalne naloge so osebna lastna imena v frazemih slovenskega jezika. S frazemi se srečujemo vsakodnevno, čeprav se tega včasih v medsebojnem sporazumevanju sploh ne zavedamo; hkrati predstavljajo pomemben del naše kulturne dediščine. Ob nepoznavanju frazemov, zlasti njihove prave oblike in pomena, pa se lahko hitro znajdemo v zadregi ali smo napačno razumljeni. Midva sva frazeme prvič поблиže spoznala pri urah slovenščine v osnovni, nekoliko natančneje pa v srednji šoli; pri tem so najino pozornost vzbudile (iz)lastnoimenske sestavine frazemov, saj naju tudi sicer zanima področje onomastike.

Prvi del najine naloge je teoretični: v njem bova predstavila in primerjala različne znanstvene definicije ter razlage osnovne frazeološke enote, se posvetila frazeologiji kot jezikoslovni vedi o frazeoloških enotah in polistala po leta 2011 izdanem *Slovarju slovenskih frazemov*. V nadaljevanju bova predstavila predmet proučevanja v frazemih, to so osebna lastna imena. Posebno pozornost bova namenila pravilom *Slovenskega pravopisa*, ki določajo zapis teh imen z veliko oziroma z malo začetnico, ter dosedanjim znanstvenim raziskavam tega problema, ki pa v glavnem opozarjajo na nejasnosti oziroma nedoslednosti pri pravopisnih pravilih.

V drugem, praktičnem delu naloge bova frazeme, zbrane iz *Slovarja slovenskih frazemov*, analizirala z več vidikov, pri tem pa se bova osredotočila na izvor osebnih lastnih imen in njihovo pravopisno podobo. Izvor imen bova smiselno povezala z izvorom posameznih frazemov, njihov zapis pa preverila po različnih jezikovnih priročnikih. Po milijardnem korpusu *Gigafida* želiva pregledati upoštevanje pravopisnih pravil oziroma odstopanje od njih v vsakdanji jezikovni rabi, z anketo pa bova ugotavljala, kako bi informanti zapisali osebna imena v slovenskih frazemih – z veliko ali z malo začetnico, ali razumejo pomen danih frazemov in ali vedo, po katerem jezikovnem viru se ozreti ob nepoznavanju posameznih frazeoloških enot.

2 HIPOTEZE

Ob raziskovalnem delu sva si zastavila naslednje hipoteze:

- Frazemi so v jezikovnih priročnikih označeni z različnimi kvalifikatorji.
- Kvalifikatorji so povezani z izvorom frazema ali vanj vključenega osebnega imena.
- Osebna imena v frazemih so različnega izvora, večinoma pa izhajajo iz krščanstva in grško-rimskega sveta.
- Izvor osebnih imen v frazemih lahko smiselno povežemo z izvorom posameznih frazemov.
- Pravopisna norma je jasna glede zapisa osebnih lastnih imen v frazemih.
- Jezikovni priročniki pri zapisu osebnih lastnih imen v frazemih sledijo pravopisnim pravilom.
- Iz korpusne analize je razvidna nedosledna raba velike oziroma male začetnice pri zapisu osebnih imen v frazemih.

3 METODOLOGIJA

Pri oblikovanju raziskovalne naloge sva uporabila naslednje metode:

- **Deskriptivna metoda:** proučila sva različne definicije osnovne frazeološke enote in jih med seboj primerjala, raziskala področje frazeologije kot jezikoslovne vede in predstavila osrednji vir, iz katerega sva črpala gradivo za najino raziskovalno nalogo – *Slovar slovenskih frazemov*.
- **Metoda zbiranja:** zbrala sva tiste frazeme iz *Slovarja slovenskih frazemov*, ki so vključevali osebna lastna imena.
- **Metoda analiziranja:** vse zbrane frazeme sva v praktičnem delu raziskovalne naloge analizirala z več vidikov (s poudarkom na pravopisu in izvoru).
- **Metoda sinteze:** ob koncu raziskovalnega dela sva izpeljala zaključke najine naloge in smiselno potrdila ali ovrgla hipoteze, zastavljene v začetku izdelave naloge.
- **Anketiranje:** z anketo sva preverila, koliko so izbrani frazemi anketirancem blizu ter ali poznajo njihov pomen in izvor. Poleg tega sva ugotavljala, kako bi informanti zapisali osebna imena v nekaterih slovenskih frazemih – z veliko ali z malo začetnico.

4 DRUŽBENA ODGOVORNOST

Družbena odgovornost je po definiciji Evropske unije iz leta 2011 odgovornost za vpliv na družbo, to je na ljudi, njihove organizacije in naravo. K izdelavi raziskovalne naloge sva pristopila odgovorno, brez zlorabe ali škodovanja. Skušala sva biti čim bolj objektivna. Pri tem sva želela ohranjati ljubezen do slovenskega imenoslovja in spoštovanje do naše kulturne dediščine. Meniva, da najina raziskovalna naloga upošteva spodaj našeta načela družbene odgovornosti:

- **Odgovornost za vpliv:** raziskovalno nalogo sva napisala, da bi razširila svoje znanje o imenih v slovenskih frazemih in preučila, ali se izvor frazema sklada z izvorom imena. Hkrati želiva opozoriti na pravopisno normo in (ne)upoštevanje le-te pri zapisu osebnih imen v frazeoloških enotah.
- **Transparentnost – preglednost podatkov:** naloga je napisana jasno in pregledno. Razdeljena je na poglavja in podpoglavja, ki bralca usmerjajo ob branju. Vse uporabljene vire in literaturo sva navajala sproti in jih nazadnje še zapisala v posebnem poglavju, saj spoštujemo avtorske pravice.
- **Etično obnašanje:** naloga temelji na načelih pravičnosti, celovitosti in poštenosti, ki sva jim ustrezno zadostila.
- **Spoštovanje interesov deležnikov/interesnih skupin:** v raziskovalni nalogi sva spoštovala interese celotne družbe; nikogar nisva kritizirala ali kako drugače žalila in izpostavljala. Pri raziskovalnem delu sva skušala težiti k objektivnosti, kljub temu pa se zavedava, da ima vsak pravico interpretirati osebna lastna imena in slovenski jezik, če ima za to utemeljene in smiselne razloge ter seveda ustrezno znanje.
- **Spoštovanje vladavine prava:** naloga spoštuje načelo vladavine prava, saj je bila zapisana po danih pravilih in načelih.
- **Spoštovanje mednarodnih norm obnašanja:** naloga upošteva načelo spoštovanja pravne države, poleg tega pa spoštuje mednarodne norme vedenja.
- **Spoštovanje človekovih pravic:** raziskovalna naloga spoštuje človekove pravice in njegove temeljne svoboščine.

5 TEORETIČNA IZHODIŠČA

5.1 Frazologija v luči srednješolskih učbenikov

Kot srednješolca sva se s frazemi natančneje srečala v 2. letniku gimnazijskega programa pri slovenščini. Zanimivo se nama je zdelo, da tudi v frazemih najdemo zelo raznolika osebna imena. Obravnava le-teh pa je dokaj skromna, saj so frazemi v učbenikih, ki sva jih vzela v obravnavo, predstavljeni le na eni ali dveh straneh. Za raziskavo sva primerjala dva učbenika, namenjena pouku v gimnazijah in drugih strokovnih šolah v 2. letniku: *Z besedo do besede 2* in *Na pragu besedila 2*.

Frazem je v učbeniku *Z besedo do besede 2* definiran kot stalna besedna zveza s prenesenim pomenom. Za frazeme je značilna stalnost oblike in pomena. Praviloma jih ne spreminjamo, do manjših sprememb pride le zaradi vključevanja takšnih besednih zvez v povedi. Poznamo dve vrsti frazemov: tiste, ki so že sami po sebi stavki, in tiste, ki nimajo prave stavčne oblike in jih zato sproti vključujemo v stavke. Frazeme, ki nimajo stavčne oblike, imenujemo rekla. Stavčnim frazemom, ki pa so že sami po sebi stavki, pravimo rečenice ali tudi pregovori. V teh je običajno skrit kak nauk, zato so velikokrat smiselno uporabljeni v naslovih. Pregovore najdemo v publicističnih besedilih, v katerih so vključena čustva avtorja, ali v nekaterih umetnostnih besedilih. S frazemi avtorji hitro pritegnejo pozornost bralcev, poleg tega pa lahko frazeme deloma preoblikujejo, da jih smiselno navežejo na temo besedila, deloma pa pustijo frazeme nedotaknjene. Temu pravimo prenovitve frazemov. V učbeniku ni primerov, kjer bi nastopalo osebno ime kot sestavina frazema (Vogel, 2008, str. 167).

V učbeniku *Na pragu besedila 2* pa je frazem definiran kot stalna zveza besed, ki ima drugačen pomen kot posamezne sestavine. Kot že v prvem učbeniku je tudi tu zapisano, da je za frazeme značilna stalnost pomena in oblike, vendar obliko lahko deloma spremenimo za lažje vključevanje v besedila. Frazemi se delijo na stavčne in nestavčne. Tistim, ki imajo že sami po sebi stavčno strukturo, pravimo pregovori (z njimi so poudarjeni življenjski nauki). Omenjeno je tudi, da so frazemi slogovno zaznamovani in kot taki za vse vrste besedil niso primerni. Uporabljajo se predvsem v zasebnih in neuradnih okoliščinah, najdemo pa jih tudi v raznih publicističnih, redko v krajših umetnostnih besedilih. Poglavje omenja tudi vedo, ki

proučuje frazeme, torej frazeologijo, in frazeološki slovar. V učbeniku ni danih primerov frazemov z osebnim imenom kot sestavino (Križaj Ortar, 2009, str. 13–15).

Po preučevanju sva ugotovila, da o frazemih v srednješolskih učbenikih ni zapisano prav veliko. V obeh je navedena definicija frazema, delitev na stavčne in nestavčne frazeme, stalnost pomena in oblike kot tipična značilnost, na kratko je predstavljena uporaba frazemov. Za razliko sta v učbeniku *Na pragu besedila 2* omenjena tudi veda frazeologija in frazeološki slovar kot vir, navedeno pa je tudi, kako prepoznamo frazeme v *SSKJ*. Zanimiva se nama je zdela ugotovitev, da slovenskih in tujih frazemov ne smemo primerjati, saj imajo popolnoma enak pomen z drugačnimi sestavinami frazema.

5.2 Frazeologija v znanstveni literaturi

Frazeologija pomeni dvoje: je veda o frazeoloških enotah, hkrati pa je tudi skupek vseh frazeoloških enot (Menac, 2007, str. 15; Toporišič, 1973/74, str. 273). Govorimo lahko o proučevanju frazeologije s širšega ali ožjega vidika. Širše proučevanje obsega jezikovne enote, katerih lastnosti sta stalnost in večbesednost (kar pomeni, da so frazeološke tudi enote, pri katerih je pomen celote enak vsoti pomenov posameznih sestavin, npr. *spalna srajca*), ožje proučevanje pa zajema tiste jezikovne enote, ki imajo poleg stalnosti in večbesednosti tudi frazeološki pomen, ta pa označuje nemotiviranost pomena večbesedne enote iz njenih sestavin, npr. *knjižni molj* (Jakop, 2006, str. 18).

Ko govorimo o frazeologiji, se pogosto pojavlja problem poimenovanja njene osnovne enote, na kar opozori že Toporišič v članku *K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije* (1973/74, str. 273). Pavlica v svojem večjezičnem frazeološkem slovarju uporablja izraz fraza, Toporišiču pa se zdi primernejši termin frazeologem. Ugotavljava, da se je do danes v slovenskem jezikoslovju uveljavil izraz frazem, katerega dosledno uporabljajo tako srednješolski učbeniki kot tudi Janez Keber v *Slovarju slovenskih frazemov*. Termin frazem bova zato uporabljala tudi v pričujoči raziskovalni nalogi.

Toporišič v *Slovenski slovnici* razlaga, da za vse, kar bi radi izrazili z eno besedo, ne moremo napraviti tvorjenke, zato ostajamo pri besednih zvezah. Besedne zveze, ki se dalj časa hranijo v spominu ljudi (tako, kakor se tudi besede), imenujemo stalne besedne zveze (s prevzeto besedo: frazemi). V *Slovarju slovenskih frazemov* je frazem definiran kot stalna besedna

zveza, katere pomen ni ali je samo delno ugotovljiv iz pomenov njegovih sestavin in ima praviloma stalno in samo omejeno spremenljivo sestavo (Keber, 2011, str. 9). Stalne besedne zveze imajo lahko po Toporišiču zgradbo besedne zveze (*ново leto, z dna srca, od glave do pet*), lahko pa polstavčno (*čakajoč na Godota, rečeno storjeno*) ali stavčno (*kot bi mignil/trenil, bog vedi, ne bodi len*), ne pa tudi zgradbe povedi (*Brez dela ni jela; Človek človeku volk*). Stalne besedne zveze, ki nimajo vrednosti povedi, imenujemo rekla, tiste z vrednostjo povedi pa rečenice. V besedoslovje spadajo samo rekla, zato se bova tudi midva v raziskovalni nalogi posvetila le-tem.

Rekla imajo po Toporišiču (2004, str. 134, 135) vrednost besednih vrst. Tako poznamo:

- **Samostalniško reklo:** jedro teh zvez je samostalniška beseda različne skladenjske oblike, prilastek pa je lahko na levi ali na desni, ali na obeh straneh (npr. *Kristusova nevesta* ‘redovnica’).
- **Pridevniško reklo:** jedro zvez je lahko pridevniška beseda ali roditeljska beseda iz pridevnika ali samostalnika (npr. *dobrega srca*).
- **Prislovno reklo:** prislovna rekla na *-o/-e* so večinoma iz ustreznih pridevniških (*čudovito lep < čudovito lep*) ali povedkovniških zvez (*lepo kot v nebesih < (je) lepo kot v nebesih*). Sicer pa so najbolj tipične predložne zveze, tudi t. i. dvojne (*iz rok v usta /živeti/*).
- **Glagolsko reklo:** glagoli rekel so ali polnopomenski (*prestopiti Rubikon* ‘odločiti se’) ali pomožni (*biti pod paro* ‘biti pijan’). Pomen cele zveze ali le enega njenega dela je prenesen.
- **Povedkovniško reklo:** Toporišič (2004, str. 134) navede zgolj primere takih rekel (npr. *biti kot pes in mačka* ‘sprt, nasproten’).
- **Medmetno reklo:** medmetna rekla so predvsem samostalniške zveze (npr. *Jezus Marija*).
- **Členkovno reklo:** *tako ali drugače*.
- **Vezniško reklo:** sestavina pred vezniško besedo *ko* je prislov, pred *da* je poleg prislova zlasti prislovna zveza, pa tudi členek, pred *ker* je prislov (npr. *kljub temu da*).
- **Predložno reklo:** npr. *v času* – med.

5.3 Slovar slovenskih frazemov

Zdi se nama pomembno, da vir, ki sva ga v večjem delu uporabljala, tudi predstaviva. *Slovar slovenskih frazemov* (obsegajoč 1158 strani) je sestavil Janez Keber, znani slovenski leksikograf, onomastik, frazeolog in publicist. Slovar se začne z uvodom (v katerem so predgovor, opredelitev frazema, seznam virov) in se nadaljuje s slovarskim gradivom. V uvodu avtor pojasni, da je že sodeloval pri izdelavi 4. in 5. knjige prve izdaje *SSKJ*. Po izdaji *Slovenskega pravopisa* je dobil nalogo, da zasnuje frazeološki slovar. Sam je sprti objavljajl rezultate raziskovanja na frazeološkem področju. V tedniku *7D* je pojasnil več kot 100 zanimivih frazemov glede na njihov izvor. Avtor v uvodu slovarja pove, da se je pri izdelavi zgledoval po štirih čeških frazeoloških slovarjih, po slovarju ruske frazeologije A. K. Brihta, V. M. Mokijenka in L. V. Stepanove, po primerjalnem slovarju frazemov Ž. Fink - Arsovski in po slovarjih Matešiča, G. Drodowskega in W. Scholzeja-Stubenrechta. V uvodu tudi predstavi frazem. Definiran je kot stalna besedna zveza, katere pomena ni mogoče ugotoviti iz pomena posameznih sestavin frazema. V področje frazeologije uvršča vse stalne besedne zveze (reke, pregovore, terminološke besedne zveze, frazeme s stavčno ali večstavčno sestavo). V uvodu je pojasnjeno tudi, kako je razporejeno frazeološko gradivo v slovarju. Frazem je zapisan tolikokrat, kolikor polnopomenskih sestavin vsebuje. Naveden je pri vsaki iztočnici. Kot glavne sestavine oz. iztočnice se v slovarju pojavljajo samo samostalnik, prislov, zaimek, števnik, pridevnik in glagol (vezniki in predlogi niso frazeološke iztočnice). Sama razlaga frazema se navaja le pri eni iztočnici, tj. glavni iztočnici. Prednost pri glavni iztočnici ima samostalnik, sledijo mu pridevnik, glagol, zaimek in števnik (v tem vrstnem redu). Zanimivo je, da so v slovarju tudi izjeme pri določitvi glavnih iztočnic, namreč imenske in izimenske sestavine frazemov so vedno glavne iztočnice. Oblikovno je slovar dobro zasnovan, saj so frazemi zapisani z različnimi velikostmi in pisavami (Rojs, 2012, str. 209–212).

Frazeološki članek vsebuje:

- **frazem v osnovni slovarski obliki** (tj. praviloma samostalniki in pridevniki v imenovalniku in glagolske zveze v nedoločniku),
- **oznake** (zvrstne, stilne ...),
- **slovnične oznake** (vezljivost, vidskost, število),

- **razlago** ali več razlag (občasno so dodane tudi sopomenka ali protipomenke, smiselno so dodani sorodni frazemi ali enobesedni izrazi, nastali iz danega frazema),
- **primerjavo** s frazemi v tujih jezikih,
- **podatke o izvoru, nastanku, motivu nastanka frazema,**
- **razne ponazoritve** z besedilnimi oblikami v zgledih iz podatkovne baze *Nova beseda*, iz kartotek za *SSKJ*, raznih ustnih in pisnih virov.

Frazem je v *Slovarju slovenskih frazemov* vedno naveden v izhodiščni obliki. Oznake so dodane po zgledu *SSKJ*. V vseh zgledih je avtor upošteval najstarejši zapis, le-ti pa so zapisani z različnimi variantami. To je za najino raziskovanje ključnega pomena, saj je v obravnavanem slovarju vključeno gradivo iz več starejših slovarjev in glede na njih lahko lažje ugotovimo izvor frazema. Janez Keber se s tem področjem slovenske frazeologije tudi dlje časa intenzivno ukvarja. S tem delom smo Slovenci ob vseh drugih narodih dobili povsem svoj frazeološki slovar (Rojs, 2012, str. 209–212).

6 OSEBNA IMENA

Ime je beseda, po kateri nas naši bližnji razlikujejo od drugih. Ljudje imajo imena že zelo dolgo in ni povsem znano, kdaj in zakaj so nastala. Že v grškem epu *Odiseja* najdemo trditev, da med ljudmi ni nikogar brez imena. Stara ljudstva so verjela tudi v posebno, čarobno moč imen. Z izbiro imena so želeli svojim otrokom priklicati zaščito pred boleznimi, uroki in nesrečami. Z imenom se predstavniki človeškega rodu kličemo in predstavimo, da vzpostavimo stik. Ime je pravzaprav naše edino in tudi prvo imetje, saj nas spremlja od rojstva skozi vse življenje. Določijo ga starši oziroma ožji sorodniki (Keber, 2008, str. 11–12).

Imena so naju od nekdaj navduševala in že v osnovni šoli sva izdelala raziskovalno nalogo *Po sledih slovanskih imen*, v kateri sva podrobno preučila slovanska imena. S frazemi sva se kot dijaka gimnazijskega programa srečala pri pouku slovenščine v 2. letniku in ponovno se je prebudila najina raziskovalna želja.

6.1 Osebna imena v frazemih

Z vprašanjem, kako zapisovati osebna imena ali izpeljanke iz le-teh v besednih zvezah, se ukvarja *Slovenski pravopis*. Za najino nalogo so pomembna naslednja pravila: da lastna imena ob označevanju vrste pojavov prehajajo v obča poimenovanja, kar zaznamujemo s pisanjem male začetnice (*mila jera*); da se z veliko začetnico zapisujejo svojilni pridevniki, izpeljani iz lastnih imen, kadar zaznamujejo duhovno last; podobno velja za take zveze s prenesenim pomenom (*Ahilova peta*, *Damoklejev meč*, *Kolumbovo jajce*) – a take primere pogosteje pišemo z malo začetnico, tovrstni zapis pa priporočajo tudi pravopisna pravila; z malo začetnico je priporočljivo pisati tudi pridevnike na -ov/-ev, kadar ne zaznamujejo svojine, ampak vrstnost, zlasti imena rastlin, bolezni, delov telesa, tehničnih izumov (*adamovo jabolko*, *ahilova peta*).

S pravopisno podobo osebnih lastnih imen v frazemih se je v diplomskem delu ukvarjala Nataša Fošnarič (1999). Gradivo je za razliko od naju zajela iz *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*, saj frazeološkega slovarja Slovenci takrat še nismo imeli. Avtorica opozarja zlasti na dilemo, s katero začetnico pisati vrstne izsvojlne pridevnike tipa *Ariadnina nit*, *Ahilova peta*, *Avgijev hlev*, *Damoklejev meč*, *Sizifovo delo* ipd. Ti frazemi so sicer izgubili pomen svojilnosti, saj ne gre več za lastnino določene osebe, in prešli med vrstne pridevnike; ohranili so le obliko svojilnih pridevnikov. A kljub temu meni, da jih je treba pisati z veliko začetnico. Zagovarja pa pravopisno pravilo, da je treba izsvojlne pridevnike iz lastnih imen, ki poimenujejo rastline, bolezni, dele telesa in tehnične izume, pisati z malo začetnico. Posebej pa opozarja na zapis primerov, kjer je mogoč zapis z veliko in malo začetnico (*mila Jera/mila Jera*); k zapletenosti prav gotovo doprinese kompromisno zgoraj navedeno pravopisno pravilo (Fošnarič 1999: 75–76).

S frazemi, ki vključujejo lastnoimensko sestavino, se je nekoliko podrobneje ukvarjala Nataša Jakop (2012, str. 50–55). Opozarja, da je pri mnogih frazemih mogoče ugotoviti dvojnično normo, in sicer pri frazeoloških strukturah, ki vsebujejo lastno ime (*od Poncija do Pilata/od poncija do pilata*), izlastnoimenski pridevnik (*Ahilova peta/ahilova peta*) ali občno poimenovanje, ki je homonimno lastnemu imenu (*biti za na luno/za na Luno*). Do dvojnične norme frazeološke sestavine lahko pride zaradi slabo definirane pravopisne norme in pomanjkljivih normativnih podatkov. Kljub temu da aktualni *Slovenski pravopis* določa

začetnico pridevniške frazeološke sestavine (*ahilova/Ahilova peta ...*), se do norme lastnoimenske sestavine še ni opredelil. Normiranje jezikovnih enot v slovenščini pa poteka le na besedni ravni, kar pomeni, da frazemi v leksikografiji niso obravnavani kot samostojne jezikovne enote. Pri frazemih z (iz)lastnoimensko sestavino ostaja nedorečeno zlasti normiranje frazeološke sestavine, ki je:

- lastno ime (npr. Savel, Pavel: *iz Savla postati Pavel*, ali morda *iz savla postati pavel* – ‘iz človeka z negativnim značajem postati človek s pozitivnim značajem’).
- občno poimenovanje, ki je nastalo iz lastnega imena (npr. Feniks > feniks – ‘mitološki ptič’: *dvigniti se kot feniks iz pepela* – ‘preroditi se’).

Avtorica ugotavlja, da se v slovenščini pišejo z malo začetnico vse frazeološke sestavine, pri katerih obstaja z lastnimi imeni homonimno poimenovanje (npr. *držati se kot pust v pratiki* – ‘držati se kisló’).

Uporabo (velike ali male) začetnice pri izlastnoimenskih pridevnikih s priponskimi obrazili *-ov/-ev, -in* je Nataša Jakop obravnavala tudi v članku *Osvetlitev rabe velike oz. male začetnice pri izlastnoimenskih pridevnikih s priponskimi obrazili -ov/-ev, -in v slovenščini*. Ugotavlja, da termin svojilni pridevniki že od nekdanj predstavlja težavo, saj je v sodobnih jezikoslovnih spoznanjih nenatančen, ker vprašanje male oziroma velike začetnice ne zajema le svojilnih, temveč tudi vrstne pridevnike. Skupni lastnosti pridevnikov, pri katerih je raba velike oziroma male začetnice težavna, sta izlastnoimenska motivacija (izpeljava iz osebnega, stvarnega in zemljepisnega imena) in priponsko obrazilo *-ov/-ev, -in*.

Jezikovni dokument, ki prvič natančno določa nove smernice rabe velike oz. male začetnice pri izlastnoimenskih pridevnikih v stalnih besednih zvezah in frazemih po *Slovenskem pravopisu* 1962, je *Slovar slovenskega knjižnega jezika* 1–5. Naslanja se na tradicijo in spremembe v jezikovni rabi. V *SSKJ* je od 60 izlastnoimenskih pridevniških iztočnic s priponskim obrazilom *-ov* pri 10 pridevnikih, ki so sestavine stalnih besednih zvez ali frazemov, normirana dvojica z malo začetnico (v najini nalogi: *Adamovo/adamovo jabolko*). Kasneje se doda še več pridevniških iztočnic s priponskim obrazilom *-ov/-ev* in *-in* (v najini nalogi: *Ariadnina nit*). Z malo začetnico se običajno pišejo stalne besedne zveze, ki poimenujejo rastline, školjke in morske živali, ter poimenovanja delov telesa (v najini raziskovalni nalogi: *noetova barčica*, izjemoma tudi frazemi: *blažev žegen*).

Avtorica sklepa, da je določanje jezikovne norme izlastnoimenskih pridevnikov s priponskimi obrazili *-ov/-ev*, *-in* že od nekdanj temeljilo na gradivu jezikovne rabe. Raba v preteklosti ni bila težavna, saj so se njihovi pomeni od vrstnih ločevali po različnih priponskih obrazilih. Kasneje je prišlo do sprememb v pravopisu, ki so uvajale rabo male začetnice pri nekaterih pomenskih skupinah izlastnoimenskih pridevnikov na *-ov/-ev*, *-in*. Eno od perspektivnih rešitev vidi v ohranitvi že uveljavljenega t. i. nakazovanja prenesenih pomenov besednih zvez, katerih sestavina je izlastnoimenski pridevnik na *-ov/-ev*, *-in* v pravopisnem slovarju. Dolgoročno gledano pa bi bilo v stroki smiselno, da se začne spodbujanje za nastanek novega predpisa, pri čemer bi ob jezikovnem vidiku upoštevali vsaj še argumente kulturološke rabe velike začetnice v slovenščini (Jakop, 2009, str. 78–83).

7 PRAKTIČNI DEL

V praktičnem delu sva analizirala frazeme, ki vključujejo osebno lastno ime, zbrala pa sva jih po Kebrovem *Slovarju slovenskih frazemov*. Vključeni so samo nestavčni frazemi. Raziskovala sva jih glede na oznake v slovarju, proučila njihov izvor in ga poskusila povezati z izvorom osebnih imen. Posebej pa naju je zanimal pravopisni vidik, saj sva v teoretičnem delu ugotovila, da pravila glede zapisa osebnih imen v frazemih niso jasna. Slednje sva preverila tudi v korpusu *Gigafida*.

7.1 Frazemi glede na oznake

Ob zbiranju frazemov iz že omenjenega priročnika sva bila pozorna na kvalifikatorje. Zbrane frazeme¹ sva razporedila glede na oznake v tri skupine:²

1. Stilno-plastni kvalifikatorji

KNJIŽNO: *Ahilova peta, Avgijev hlev, Abrahamov rod, Abrahamova hči, Ariadnina nit, Damoklejev meč, kot don Kihot, Kristusova nevesta, Tantalove muke, tantalske muke, Pandorina skrinjica, iz Savla postati Pavel, preobrazba iz Savla v Pavla, sprememba iz Savla v Pavla, spremeniti koga iz Savla v Pavla, spreobrniti koga iz Savla v Pavla, Pirova zmaga*

V KRŠČANSTVU: /

VZNESENO: /

PUBLICISTIČNO: /

POGOVORNO: *nag kot Adam, Adamov sin, Adamova deca, biti Adamov sin, srečati Abrahama, srečevati Abrahama, približati se Abrahamu, spoznati pri Abrahamu, videti Abrahama, Abrahamova leta, preseliti se k Abrahamu, Abrahamovo naročje, kot v Abrahamovem naročju, Adamov otrok, v Adamovi obleki, biti v Adamovi obleki, v Adamovem kostimu, v Adamovem kostumu, biti v Adamovem kostimu, biti v Adamovem kostumu, blažev žegen, v Evinem kostimu, v Evinem kostumu, Krampov Matija, matilda je pobrala koga,*

¹ Variante tipa v *Adamovem kostimu*, v *Adamovem kostumu* smo navedli vsako posebej.

² Frazemi so zapisano tako, kot so navedeni v *Slovarju slovenskih frazemov*.

matilda je povohala koga, matilda je vohala koga, matilda je vzela koga, poljubiti matildo, srečati matildo

NIŽJE POGOVORNO: /

NAREČNO: *gre kot šembilja*

NEVTRALNO: *adamovo jabolko, Matjaževa brada*

2. Ekspresivni kvalifikatorji

EKSPRESIVNO: *biti kot mila jera, cmeriti se kot mila jera, držati se kot mila jera, jokati kot mila jera, mila jera, jera-mila, Avgijev hlev, Evina hči, bogat kot krez, Krampov Matija, matilda je pobrala koga, matilda je povohala koga, matilda je vohala koga, matilda je vzela koga, poljubiti matildo, srečati matildo, Megerine solze, Tantalove muke, tantalske muke, [kot] Noetova barka, Peter ali Pavel, Peter in Pavel, imeti koga za pepčka, narediti koga za pepčka, oprati si roke [kot Pilat], krmariti med Scilo in Karibdo, znajti se med Scilo in Karibdo*

EKSPRESIVNO/V KRŠČANSKEM OKOLJU: /

EVFEMISTIČNO/OLEPŠEVALNO: *o svetem Nikoli, klicati urha [Urha]*

NIZKO: /

SLABŠALNO: /

ŠALJIVO: *Adamov sin, srečati Abrahama, srečevati Abrahama, približati se Abrahamu, spoznati pri Abrahamu, videti Abrahama, Abrahamova leta, Abrahamovo naročje, kot v Abrahamovem naročju, preseliti se k Abrahamu, Adamov otrok, v Adamovi obleki, biti v Adamovi obleki, v Adamovem kostimu, v Adamovem kostumu, biti v Adamovem kostimu, biti v Adamovem kostumu, Adamovo rebro, Adamova žena, v Evinem kostumu, v Evinem kostimu, biti v Kristusovih letih, o svetem Nikoli*

3. Časovno-frekvenčne oznake

STARINSKO: *iti kot Elija, gre kot Ilija, Elijev ogenj, Elijev voz, hoditi od Poncija do Pilata; star kot Metuzalem, za pet Kriščevih ran, star kot Metuzalem, Metuzaleмова starost, metuzalemska starost, hoditi od Poncija do Pilata, iti od Poncija do Pilata, kakor Pilat v kredo, letati od Poncija do Pilata*

ZASTARELO: *Kristusova nevesta*

Po pregledu oznak ugotavlja, da so vsi preučevani frazemi označeni s kvalifikatorjem. Med njimi vidno prevladujejo frazemi, ki so zaznamovani kot pogovorni, ekspresivni, šaljivi in starinski. Noben frazem, ki sva ga imela pod drobnogledom, pa ni bil označen s kvalifikatorji *v krščanstvu, vzneseno, publicistično, ekspresivno (v krščanskem okolju), nizko* ali *slabšalno*. Zdi se nama zanimivo, da je malo frazemov, ki imajo oznako *narečno* in *zastarelo*, saj v njih nastopajo imena, ki niso pogosto v rabi (npr. Adam, Elija, Matilda ...).³ Begajoče je tudi to, da ni noben od frazemov označen s kvalifikatorjem *v krščanstvu*, čeprav je veliko imen v frazemih iz svetopisemskih zgodb. Prihajava do spoznanja, da se kvalifikatorji in izvor osebnega imena oz. sam izvor frazema ne ujemajo (noben od frazemov ni označen kot *v krščanstvu*, v poglavju 7.2 je skoraj dvajset frazemov takšnih, ki vsebujejo ime iz *Biblije*).

7.2 Frazemi glede na izvor

Nataša Jakop (2012, str. 51) ugotavlja, da so imena v slovenskih frazemih najpogosteje bibličnega, antičnega ali literarnega izvora (npr. *Avgijev hlev* – ‘neurejen, umazan prostor’, *Matjaževa brada* – ‘brada pravljичnega lika kralja Matjaža’ ...). Kljub mnogim frazemom z (iz)lastnoimensko sestavino, ki so skupni več narodom, so poznani tudi nacionalni frazemi. Le-ti so prav zaradi (iz)lastnoimenske sestavine kot del besednega zaklada naroda neprevedljivi (npr. *prosto po Prešernu* – ‘brez načrta, poljubno’).

Tudi midva sva raziskala izvor zbranih frazemov in jih nato razporedila glede na klasifikacijo Magdalene Zeronikove (2009, str. 14, 15) in Erike Kržišnik (1998, str. 58, 59). S pomočjo slovarskih sestavkov iz *Slovarja slovenskih frazemov* in dodatne strokovne literature sva izvor posameznih frazemov natančneje razložila, razlago pa sva povezala z izvorom osebnih lastnih imen, vsebovanih v frazemih. Pri tem sva si pomagala z *Leksikonom imen* in s spletnimi viri.

³ Po Statističnem uradu RS je denimo oseb z imenom Adam 562, z imenom Matilda 1892, z imenom Elija 26, pogostost imena Abraham pa je manjša od pet, ali pa se to ime med moškimi sploh ne pojavi.

7. 2. 1 Frazemi, ki izvirajo iz grško-rimske kulture

- Avgijev hlev

Frazem izhaja iz grške mitologije. Heraklej je moral opraviti dvanajst zelo nevarnih dejanj, da bi se odkupil za zločin, ko je ubil ženo in otroke. Med temi je bilo čiščenje še nikoli očiščenega hleva Avgija, kralja Elide, ki je imel nešteto čred goveda. To je naredil tako, da je skozenj napeljal toka rek Alfejos in Penejos (Keber, 2011, str. 53). Ime Avgij je grško Αὐγείας [Augeias], kar pomeni 'svetel' (povzeto po Augeas, Wikipedia [Online]).

- ahilova peta

Starogrški mitološki junak Ahil, ki se je bojeval v trojanski vojni, je bil ranljiv samo v peto, za katero ga je držala mati, nimfa Tetida, ko ga je potopila v reko Stiks, da bi ga napravila nesmrtnega. Z Apolonovo pomočjo je Ahila z zastrupljeno puščico v peto zadel trojanski princ Paris, da bi maščeval smrt brata Hektorja (Keber, 2011, str. 46). Ime Ahil izhaja iz grškega Αχιλλεύς [Achilleus], ki naj bi bilo v povezavi z besedo αχος [achos] 'bolečina' (povzeto po Achilles, Behind the Name [Online]).

- Ariadnina nit

Tudi ta frazem je prevzet iz grške mitologije, kjer je bila Ariadna hči kretskega kralja Minosa. Ariadna je grškemu junaku Tezeju podarila klobčič niti, s katerim je našel pot iz labirinta. Izraz *Ariadnina nit* je tako pregovorno postal pripomoček, vodilna nit, s katero se rešimo iz težavnega položaja (Keber, 2011, str. 52). Ime *Ariadna* izhaja preko latinskega *Ariadna* iz grškega Αριάδνη [Ariadne] z nekdanjim pomenom 'zelo čista' (Keber, 2008, str. 672).

- Damoklejev meč

Damoklej, dvorjan Dionizija starejšega, je svojemu gospodarju zavidal njegovo srečo. Za kazen je moral po anekdoti jesti pod mečem, visečim na konjski žimi, da bi doumel nevarnost vladarske sreče (Keber, 2011, str. 145, 146). Ime Damoklej je poslovenjena različica grškega imena Δαμοκλής [Damokles], kar izhaja iz besede δαμος [damos] 'ljudje', dorske različice grške besede δημοσ [demos], in κλεος [kleos] 'slava' (povzeto po Damocles, Behind the Name [Online]).

- Megerine solze

O *Megerinih solzah* govori grški zgodovinar Herodot. *Megera* je v starogrški mitologiji ena (drugi dve sta *Alekta* in *Tisifona*) od treh Erinij, boginj maščevanja, ki so nastale iz Uranove krvi. Tega je skopil Kronos in iz istega zločina se je rodila tudi boginja Afrodita. *Megera* izhaja iz grščine Μεγαιρα [Megaira], kar pomeni 'ljubosumje ali ljubosumen' (Keber, 2011, str. 511 in povzeto po Megara, Wikipedia [Online]).

- Tantalove muke, tantalske muke

Frazem *Tantalove muke* z različico *tantalske muke* izhaja iz grške mitologije. Tantal je bil Zevsov sin, mogočni frigijski kralj v Mali Aziji. Da bi preizkusil vsevednost bogov, jim je za pokušnjo ponudil razkosanega sina Pelopsa. Za kazen je moral večno žejen stati v reki in vselej, ko se je sklonil, da bi pil, se mu je gladina bistre vode umaknila. Nad njim je bila veja jablane z okusnimi sadeži, toda tudi ta se mu je vedno umaknila, ko jo je poskušal doseči. Tantal je tako simbol nekoga, ki trpi večne muke. Ime Tantal izhaja iz grškega τάλαντατος [talantatos] v pomenu 'tisti, ki mora veliko trpeti' iz τάλας [talas] 'nesrečen, beden, klavrn' (Keber, 2011, str. 959 in povzeto po Tantalus, Wikipedia [Online]).

- Pandorina skrinjica

Frazem *Pandorina skrinjica* izhaja iz grške mitologije. Prometej je bogovom ukradel ogenj in ljudi naučil, kako ravnati z njim. Zevs se mu je maščeval s Pandoro, prvo žensko, narejeno iz gline. Zevs ji je podaril skrinjico, v kateri je nosila vse, kar onesrečuje ljudi. Prometejev brat Epimetej se je poročil s Pandoro in odprl skrinjico. Iz nje so ušle vse nesreče, ki od takrat mučijo človeštvo. Ime Pandora izhaja iz starogrškega Πανδώρα, iz πᾶν 'vsi' in δῶρον 'darilo', torej pomeni 'z vsem obdarjena' (povzeto po Pandora, Wikipedia [Online]).

- Pirova zmaga

Frazem *Pirova zmaga* izhaja iz antike in je povezan z epirskim kraljem Pirom oz. Pyrrosom (319–272 pr. n. št). Leta 280 je šel s 25.000 vojaki in 20 sloni na pomoč mestu Tarentu proti Rimljanom in jih premagal v Herakleji. Premaga jih tudi v veliki bitki leta 279 pri Avskulu. V obeh bojih je imel velike izgube. Nekateri so ga kot triumfatorja slavili, vendar jim je kralj Pir po legendi odgovoril: "Še ena taka zmaga pa bomo uničeni." Frazem se nanaša na zmago z veliko izgubami, na vrsto uspeha, za katerega so potrebne prevelike žrtve. Ime Pir izhaja iz starogrškega Πυρρος [Pyrros], kar pomeni 'ognjeno rdeč', saj πυρ [pyr] pomeni 'ogelj' (povzeto po Pyrrhus, Wikipedia [Online]).

- krmariti med Scilo in Karibdo, krmarjenje med Scilo in Karibdo, med Scilo in Karibdo, pluti med Scilo in Karibdo, voziti se med Scilo in Karibdo, vožnja med Scilo in Karibdo, znajti se med Scilo in Karibdo

Frazem *med Scilo in Karibdo* in druge različice izhajajo iz Homerjevega dela *Odiseja* in grškega izročila, po katerem je ogromna nevarnost plovbe skozi Mesinsko ožino na Siciliji ponazorjena z dvema pošastma: Scilo in Karibdo. Scila je strma in nevarna čer, ki je predstavljena kot pošast s šestimi glavami, nasproti pa je Karibda v obliki vrtinca, ki požira ljudi. Če so se pomorščaki izognili eni, so prišli v objem drugi. Frazem se v izvorniku glasi *incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim* (dobesedno ‘pade v Scilo, kdor se želi izogniti Karibdi’). Ime Scila izhaja iz starogrškega Σκύλλα [Skylla], prav tako Karibda iz Χάρυβδις [Kharybdis] (povzeto po Scylla, Behind the Name [Online]).

7.2.2 Frazemi, ki izvirajo iz Biblije ali drugih religioznih besedil

- srečati Abrahama, srečevati Abrahama, približati se Abrahamu, spoznati pri Abrahamu, videti Abrahama, Abrahamova leta

Frazem *srečati Abrahama*, ki ima tudi različice *videti Abrahama*, *približati se Abrahamu*, *pri Abrahamu*, je svetopisemskega izvora. Izhaja iz besed, ki so jih Judje rekli Jezusu – 57 Judje so mu torej rekli: »Še petdeset let nimaš in si videl Abrahama?« Jezus jim je rekel: »Resnično vam povem: preden je bil Abraham, sem bil jaz.« (gl. Janezov evangelij 6,57, poglavje Jezus in Abraham, Sveto pismo nove zaveze, 1984, 285, povz. po Keber, 2011, str. 37). Po *Stari zavezi* je bil Abraham praoče Judov in ohranitelj vere v edinega Boga (Keber, 2011, str. 37 in Keber, 2008, str. 86). Tudi samo ime Abraham je svetopisemsko – njegovo prvotno ime je Abram, kar v hebrejščini pomeni ‘oče je vzvišen’ ali ‘vzvišeni oče’, nato pa naj bi ga bog spremenil v Abraham, češ postal bo ‘oče množici narodov’ (*ab* v hebrejščini pomeni ‘oče’, *ram* ‘vzvišen’ in *ham* ‘množica’). Druga, sicer manj verjetna razlaga pravi, da sta Abram in Abraham dve različni imeni, tretja pa, da ime ni hebrejsko, temveč babilonsko.

- Abrahamov rod, Abrahamov otrok, Abrahamova deca, Abrahamov sin, Abrahamova hči

Frazemi *Abrahamov rod*, *Abrahamov otrok*, *Abrahamov sin* in *Abrahamova hči* se nanašajo na svetopisemskega Abrahama, praočeta Judov in ohranitelja vere v edinega Boga. Na tem

dejstvu temeljijo tudi izrazi *Abrahamov otrok*, *Abrahamov sin* 'Jud' in *Abrahamova hči* (Keber, 2011, str. 37).

- Abrahamovo naročje, kot v Abrahamovem naročju, preseliti se k Abrahamu

Ti trije frazemi se povezujejo s svetopisemsko priliko o bogatašu in ubogem Lazarju (gl. Luka 16, 20 d.). Ubogega Lazarja so po smrti angeli odnesli v Abrahamovo naročje, kjer ni več trpel pomanjkanja in je bil srečen (Keber, 2011, str. 38).

- nag kot Adam, v Adamovi obleki, biti v Adamovi obleki, v Adamovem kostimu, v Adamovem kostumu, biti v Adamovem kostimu, biti v Adamovem kostumu

Primera *nag kot Adam* izhaja iz svetopisemske razlage, po kateri naj bi bila Adam in Eva v rajju gola (Keber, 2011, str. 39). Ime *Adam* izhaja prek latinskega *Adam*, *Adamus* in grškega Αδάμ iz hebrejskega imena *Adám*. Po *Genezi* se povezuje s hebrejsko besedo *adamáh* v pomenu 'tla, zemlja', pa tudi z akadjskim *adámu* v pomenu 'delati, proizvajati', tudi 'roditi'. Keber v *Leksikonu imen* opozarja tudi na pomensko povezavo med latinskima besedama *homo* 'človek' in *humus* 'zemlja' (Keber, 2008, str. 87).

- Adamov otrok, Adamov rod, Adamov sin, Adamova deca, biti Adamov sin

Frazem *Adamov otrok* s pisno različico *adamov otrok* in različico *Adamov sin* ter *Adamov rod* se nanaša na svetopisemskega Adama, prvega človeka, čigar potomci so vsi ljudje (Keber, 2011, str. 39).

- adamovo jabolko

Frazem *adamovo jabolko*, s pisano različico *Adamovo jabolko*, je metaforično poimenovanje, nanaša pa se na prepovedani sadež (jabolko), ki sta ga v *Svetem pismu* zaužila Adam in Eva (Keber, 2011, str. 39, 40).

- Adamovo rebro, Adamova žena

Ta frazem s sopomenkami temelji na svetopisemskem izročilu, po katerem je Bog ustvaril Evo iz Adamovega rebra (Keber, 2011, str. 39, 40).

- iti kot Elija, gre kot Ilija, gre kot šembilja, Elijev ogenj, Elijev voz

Elija je bil izraelski prerok v *Stari zavezi*, ki se je boril proti malikovalcem za čaščenje boga Jahveja. Za naslednika je določil Elizeja in bil vzet v nebo na ognjenem vozu. Ker je v slovanski ljudski kulturi nadomestil boga groma in strele Peruna, je povezava s pričujočimi

frazemi očitna. Tudi samo ime Elija je svetopisemsko; preko latinskega Elias in grškega Ἠλίας [Ēlías] izhaja iz hebrejskega *Elijjáhu*, kar pomeni ‘moj gospod je bog’. Pravzaprav oba sestavna člena, tj. *el* in *jahu*, pomenita ‘bog’. Različica tega imena je med drugimi tudi Ilija, ki se prav tako pojavi v navedenem frazemu. Sestavina *šembilja* v narečni različici se lahko razlaga iz *šent Ilija* (Elija) ali iz *šent Sibila*. Sv. Sibila naj bi bila zavetnica kamnitih cest, kar bi jo lahko, kot piše Keber, povezovalo s hitro hojo (Keber, 2011, str. 196). Sicer pa so bile Sibile v starorimski kulturi prerokinje, Apolonove svečenice. Ime Sibila izhaja preko latinskega Sybilla iz grškega Σιβύλλη [Sibyllē], to pa je zloženo iz grških besed διός (dorsko) = θεός ‘bog’ in βουλή ‘nasvet’ (Keber, 2008, str. 432).

- Evina hči

Frazem *Evina hči* je nastal po svetopisemski zgodbi prvega človeškega para Adama in Eve. Ker je bila Eva prva ženska, so potemtakem vse ženske njene hčere. Ime Eva izhaja preko latinskega *Eva* in grškega Εὔα [Éua] iz hebrejskega *Havvah*, kar razlagajo kot ‘mati živečih’ in povezujejo z besedami *hajjah* ‘živeti’, *havva* ‘življenje, telo’ in *haiia* ‘živa, živahna’ (Keber, 2011, str. 198, 199).

- v Evinem kostumu, v Evinem kostumu

Kakor velja za frazem *nag kot Adam*, tudi v *Evinem kostumu* pomeni ‘gol(a), nag(a)’, saj prvi človeški par v raju ni imel obleke (Keber, 2011, str. 199).

- biti v Kristusovih letih

Frazem *biti v Kristusovih letih* pomeni biti star triintrideset let, saj je bil prav toliko po *Svetem pismu* star Jezus Kristus ob svoji smrti (Keber, 2011, str. 418). Kristus izhaja preko latinskega *Christus* iz grške besede Χριστός [Christós], kar pa po nekaterih razlagah izvira iz egipčanske besede *kheru* ‘beseda’ ali ‘glas’. Dandanes se Kristus pogosto uporablja kot ime ali natančneje del imena (*Jezus Kristus*), toda tukaj gre v resnici za naziv, saj so besedo Χριστός [Christós] uporabili za dobesedni prevod hebrejske *mashiach* (mesija), kar pomeni ‘maziljenec’ (povzeto po Christ, Wikipedia [Online]).

- Kristusova nevesta

Frazem *Kristusova nevesta* pomeni redovnico, torej žensko, ki se je odrekla družini in poroki ter se zaobljubila Kristusu (simbolično ‘poročila s Kristusom’).

- za pet Kristusovih ran, za pet kriščevih (Kriščevih) ran

Ta frazem se uporablja medmetno in temelji na svetopisemskem izročilu o Kristusovem trpljenju.

- star kot Metuzalem, Metuzalemova starost, metuzalemska starost

Metuzalem je bil Henohov sin in Lamehov oče, eden od očakov pred vesoljnim potopom. Doživel je najvišjo starost (969 let) med vsemi biblijskimi očaki. V prenesenem pomenu je *Metuzalem (metuzalem)* ‘zelo star človek’, tudi ‘zelo stara žival’. Ime *Metuzalem* izhaja iz hebrejskega *Metušèlah* ‘mož boga Šelaha’, grško *Mathusalá* (Keber, 2011, str. 522).

- [kot] Noetova barka

Frazem *[kot] Noetova barka* je nastal po biblijski zgodbi o vesoljnem potopu. Biblijski očak Noe je po božjem nasvetu zgradil ladjo, na kateri so se pred ogromnim potopom rešili njegovi najbližji in različne živali. Preneseni pomen besedne zveze *Noetova barka* je nastal v novejšem času. Ime Noe izhaja iz hebrejskega נוֹחַ [No'ah], kar pomeni ‘gibanje’ (povzeto po Noe, Wikipedia [Online]).

- iz Savla postati Pavel, preobrazba iz Savla v Pavla, sprememba iz Savla v Pavla, spremeniti koga iz Savla v Pavla, spreobrniti koga iz Savla v Pavla

Svetopisemski Pavel iz Tarza je bil pred svojo spreobrnitvijo Savel in goreč preganjalec kristjanov. V Kristusovega učenca se je spreobrnil na potovanju v Damask leta 34 n. št., ko je sprejel tudi novo ime Pavel. Frazem *iz Savla postati Pavel* se nanaša prav na to spreobrnitev, v uporabi pa se nanaša tudi na spremembe stvari. K temu frazemu najdemo v slovenskem jeziku tudi druge različice (*preobrazba iz Savla v Pavla, sprememba iz Savla v Pavla*). Frazema *spremeniti koga iz Savla v Pavla* in *spreobrniti koga iz Savla v Pavla* pa se nanašata na to, da kdo s svojim početjem spremeni človeka s slabim značajem v človeka z dobrim, pozitivnim značajem. Pavel izhaja iz latinskega imena Paulus. To razlagajo iz latinskega pridevnika paulus v pomeni ‘majhen’. Zanimivo je, da je imenu Pavel po pomenu nasprotno ime Maksim, latinsko Maximus s pomenom ‘največji’. Ime Savel pa izvira že iz hebrejskega שאול [Sha'ul], kar pomeni ‘tisti, za katerega so molili’ (Keber, 1996, str. 390, 391).

- hoditi od Poncija do Pilata, iti od Poncija do Pilata, pošiljati koga od Poncija do Pilata,

letati od Poncija do Pilata

Frazemi *hoditi od Poncija do Pilata, iti pred Poncija in Pilata, pošiljati koga od Poncija do Pilata* in *letati od Poncija do Pilata* izhajajo iz *Nove zaveze* (Luka 23, 6–11), kjer je zapisano, da je bil Jezus Kristus od rimskega upravitelja Pilata poslan h kralju Herodotu, od tega pa nazaj k upravitelju. Ime Poncij izhaja iz starogrške ποντος [pontos] v pomenu ‘morje’, prav tako Pilat iz Πιλάτος. (povzeto po Pontius Pilate, Wikipedia [Online]).

- kakor Pilat v credo, kot Pilat v kredo

Frazem *Pilat v kredo* je J. Glonar (SSJ, 276) preoblikoval v frazem *Pilat v veri* z zapisano razlago ‘človek na kraju, kamor ne sodi, kjer bi ga nihče ne iskal’. Nanaša se na Pilatovo vlogo pri obsodbi Kristusa. Naj bi se pod pritiskom vplivnih judovskih mogočnejšev dal križati proti svoji volji. Sestavina *credo* pomeni latinsko molitev pri maši z začetkom “Credo” (Keber, 2011, str. 701).

- oprati si roke [kot Pilat], umiti si roke [kot Pilat]

Frazem *oprati si roke [kot Pilat]*, z različico *umiti si roke [kot Pilat]*, tudi *pilatovsko si umiti roke*, se nanaša na rimskega upravitelja Poncija Pilata med letoma 26 n. št. in 36 n. št. Izzval je upor Judejcev in ga tudi sam zadušil. Po rimskih in židovskih virih naj bi bil odstavljen in poslan v Rim. Po *Novi zavezi* je v procesu proti Kristusu potrdil obsodbo sinedrija in s tem izrekel smrtno kazen. Pilatovo pranje rok v prenesenem pomenu pomeni ‘odstranitev krivde s svojih rok’. Pilat naj bi bil prisiljen potrditi Jezusovo obsodbo, pred tolpo si je umil roke in povedal, da ni kriv za smrt Pravičnika (Keber, 2011, str. 701).

7.2.3 Frazemi, ki izvirajo iz druge književnosti

- kot don Kihot

Frazem pomeni ‘prizadevajoč si doseči kaj velikega, nedosegljivega, navadno brez uspeha; donkihotsko’. Cervantesov literarni junak don Kihot si prizadeva postati pravi vitez, braniti nedolžne in preganjati krive, v času, ko je viteštvo že davno le še predmet tovrstnih romanov. Želja po opravljanju junaških dejanj ga popelje skozi najrazličnejše dogodivščine, ki pokažejo, da so njegova prizadevanja zaman (Keber, 2011, str. 336).

7.2.4 Frazemi zgodovinskega izvora

- bogat kot krez

Primer *bogat kot krez* temelji na poimenovanju *krez*, kar pomeni ‘velik bogataš’. To je povezano s Krezom ali Krezusom (grško Κροίσος: Kroisos), zadnjim lidijskim kraljem, ki je pregovorno poznan po svojem bajnem bogastvu. Vladal je od približno 560 do 546 pred našim štetjem (Keber, 2011, str. 408).

7.2.5 Frazemi, ki izvirajo iz ljudske govornice ali miselnosti

- blažev žegen

Frazem *blažev žegen*, pisan včasih tudi z veliko začetnico, se nanaša na sv. Blaža, škofa in mučenca iz Male Azije, zavetnika proti kašlju, golši, otroškim boleznim itd. Sv. Blaž naj bi po legendi rešil življenje dečku, ki se je davil z ribjo kostjo. Pri Blaževem blagoslovu duhovnik pridrži prižgani sveči pod vernikovim vratom in prosi, naj ga Bog po svetnikovi priprošnji varuje boleznim v grlu. Gre torej za nekoristno, a hkrati neškodljivo zdravilo (Keber, 2011, str. 85). K nam je ime Blaž prišlo preko latinskega Blasius, to pa iz grškega Βλάσιος [Blásios]. Gre torej za ime, ki je prvotno pomenilo neko telesno hibo: grški pridevnik βλάβσιος [blásios] pomeni ‘tak, ki ima ukrivljene noge’; v latinščini pa *blaesus* pomeni ‘jecljav, sesljav’ (Keber, 2011, str. 84 in Keber, 2008, str. 132, 133).

- biti kot mila jera, cmeriti se kot mila jera, držati se kot mila jera, jokati kot mila jera; mila jera, jera-mila

Vse te sopomenske frazeme sestavljata pridevnik *mil* in ime *Jera*. Na njihov razvoj je najverjetneje vplival lik *sirote Jerice* iz slovenske ljudske pesmi in nima nobene povezave s svetnico Gertrudo, od koder izvira ime *Jera* (Keber, 2011, str. 299, 300). Ime *Jera* izhaja iz imena *Gera*, skrajšane oblike imena *Gertruda*. To ime je germansko in smo ga prevzeli od Nemcev. Razlagajo ga kot zloženko iz starovisokonemških besed *gēr* ‘kopje’ in *trūt* ‘ljub, zvest’. Ena od različic je tudi ime *Jedrt* (Keber, 2008, str. 261, 262).

- Krampov Matija, matilda je pobrala koga, matilda je povohala koga, matilda je vohala koga, matilda je vzela koga, poljubiti matildo

Frazemi *matilda je pobrala koga*, *matilda je povohala koga*, *matilda je vohala koga*, *matilda je vzela koga* in *poljubiti matildo*, pisani včasih tudi z veliko začetnico, so posebnost

slovenske frazeologije, saj se v nobenem drugem jeziku ime Matilda ne pojavlja v povezavi s smrtjo. Razlog za to povezavo izhaja iz druge svetovne vojne, kjer so posebne vrste strojnico imenovali *matilda*. Zato je prenos pomena izraza matilda v pomen 'smrt' zelo verjeten. Zelo očiten motiv nastanka ima tudi gorenjski narečni izraz *Krampov Matija*. V njem je vidna povezava orodja za kopanje groba z imenom Matija. Ime Matilda je nemškega izvora, razlagajo pa jo iz starovisokonemških besed *maht* 'moč, sila' in *hiltja* 'boj'. Ime Matija izhaja iz latinskega imena *Mathias*, to pa prek grških oblik Μαθθιας [Matthias] in Μαθθαῖος [Mattháios] iz hebrejskega imena *Mattitjáhu*. Hebrejsko ime je zloženo iz hebrejskih besed *matti* 'moj dar' in *jah* 'bog', torej v pomenu 'moj dar je bog' (Keber, 2011, str. 505, 506 in Keber, 2008, str. 343).

- Matjaževa brada

Frazem *Matjaževa brada* se nanaša na brado pravljичnega junaka kralja Matjaža, ki spi za mizo v votlini pod Peco. Ko se bo njegova brada devetkrat ovila okoli kamnite mize, se bo prebudil. Takrat naj bi se na Koroško vrnili dobri časi. Legenda o kralju Matjažu temelji na ogrsko-hrvaškem kralju Matiji Korvinu. Ime Matjaž je različica imena Matija. Ime Matija izhaja iz latinskega imena *Mathias*, to pa prek grških oblik Μαθθιας [Matthias] in Μαθθαῖος [Mattháios] iz hebrejskega imena *Mattitjáhu*. Hebrejsko ime je zloženo iz hebrejskih besed *matti* 'moj dar' in *jah* 'bog', torej v pomenu 'moj dar je bog' (Keber, 2011, str. 506 in Keber, 2008, str. 346).

- o svetem Nikoli

Frazem *o svetem Nikoli* se s prilastkom o svetem in pisavo z veliko začetnico navezuje na svetega Nikolo (tj. Nikolaja), čeprav gre za časovni prislov *nikoli* s pomenom, ki ga obravnavani izraz samo poudarja. Ime Nikolaj izhaja iz latinskega Nicolaus, to pa iz grškega Νικολαος [Nikólaos], slednje pa iz grških besed νικη [nikē] v pomenu 'zmaga v boju' in λαός [laós] v pomenu 'narod, ljudstvo'. Grško Nikē je poseobljeno kot ime boginje zmage in kot ime boginje Atene (Keber, 1996, str. 378, 379).

- imeti koga za pepčka, narediti koga za pepčka

Frazema *imeti koga za pepčka, narediti koga za pepčka* sta nastala na podlagi sestavine pepček v pomenu ekspr. 'omejen, neroden človek'. Manjšalnica imena Pepe je nastala po krajšanju italijanske oblike imena Jožef, tj. Giuseppe. Oblika Pepe je nastala po znanem

pojavo v imenoslovju – podvojitvi zlogov: Pe + pe (podobno v imenih: Lili, Mimi, Nana ...). Jožef je svetopisemsko ime, izhaja pa prek latinskega Joseph in grškega Ἰωσήφ [Iosef] iz hebrejskega יהוה להוסיף [YHWH Lhosif], kar pomeni ‘naj (Bog) doda (potomstvo)’ (Keber, 1996, str. 266).

- urha (Urha) klicati [na pomoč]

Frazem *urha (Urha) klicati [na pomoč]* se ne navezuje na živalsko poimenovanje *urh* ‘dvoživka brez repa’, ki je nastalo po imenu Urh nemškega izvora. Frazem se navezuje na sv. Urha, ki je bil zavetnik in priprošnjik tistim, ki so občasno pogledali pregloboko v kozarec in jim je bilo potem slabo. Ime Urh izvira iz nemškega imena Ulirch, to pa iz starejšega Udalrich, Odalrich, zloženega iz starovisokonemških besed *uodal* v pomenu ‘dedna posest’ in *richi* ‘mogočen; knez’; uporabljeno je bilo že v 16. stoletju kot olupševalni posnetek glasov osebe, ki bruha. Spada med starejše v Glonarjevem *Slovarju slovenskega jezika* (Keber, 1996, str. 468).

Ugotavljava, da lahko v večini primerov izvor imena smiselno povežemo z izvorom frazema.⁴ Vsa osebna imena iz frazemov, ki izvirajo iz grško-rimske kulture (in ki jih v pričujoči nalogi navajava), so starogrškega izvora. Imena iz frazemov, ki izvirajo iz *Biblije*, so večinoma iz hebrejščine, k nam pa so prišla preko stare grščine in latinščine. Frazemi, ki so nastali na podlagi ljudske govornice ali miselnosti, povečini vsebujejo svetniška imena, zaradi česar so mnoga po izvoru starogrška ali hebrejska, zaradi stoletja dolgega germanskega vpliva na našem etničnem ozemlju pa se med njimi najdejo tudi taka, ki izvirajo iz starovisokonemških besed.

7.4 Pravopisni vidik

Zapis posameznih frazemov sva preverila po različnih jezikovnih priročnikih in korpusu. Prvi stolpec tabele prikazuje zapis v *Slovarju slovenskih frazemov*, v drugem je naveden zapis iz slovarskega dela *Slovenskega pravopisa*. Kot tretji vir sva uporabila obe izdaji *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*, nazadnje pa naju je zanimalo še razmerje po korpusu *Gigafida*.

⁴ Sicer lahko frazemi izvirajo tudi iz vsakdanjega življenja in človekovih izkušenj ter iz ljudskih rokodelskih dejavnosti, vendar med analiziranimi frazemi takšnih primerov nismo našli.

Zapis frazema v Slovarju slovenskih frazemov	Zapis v Slovenskem pravopisu	Zapis v Slovarju slovenskega knjižnega jezika	Zapis po korpusu Gigafida
preseliti se k Abrahamu	/	/	/
srečati Abrahama, srečevati Abrahama	srečati Abrahama	srečati Abrahama	srečati Abrahama : 192 konkordanc, srečati abrahama : 192 konkordanc, srečevati Abrahama : 2 konkordanci, srečevati abrahama : 3 konkordance
približati se Abrahamu	/	/	/
spoznati pri Abrahamu	/	/	/
videti Abrahama	/	videti Abrahama	videti Abrahama : 8 konkordanc, videti abrahama : 2 konkordanci
Abrahamov rod	/	Abrahamov rod	Abrahamov rod: 10 konkordanc
Abrahamov otrok	/	Abrahamov otrok	Abrahamov otrok: 9 konkordanc
Abrahamov sin	/	Abrahamov sin	Abrahamov sin: 45 konkordanc
Abrahamova hči	/	/	/
Abrahamova leta	abrahamova leta, Abrahamova leta	Abrahamova leta	Abrahamova leta: 61 konkordanc, abrahamova leta: 41 konkordanc
Abrahamovo naročje, kot v Abrahamovem naročju	Abrahamovo naročje, abrahamovo naročje, kot v Abrahamovem naročju/kot v abrahamovem naročju	(biti) v Abrahamovemu naročju	Abrahamovo naročje: 60 konkordanc, abrahamovo naročje: 1 konkordanca
nag kot Adam	/	/	nag kot Adam : 1 konkordanca

v Adamovi obleki, biti v Adamovi obleki	/	/	v Adamovi obleki: 7 konkordanc, v adamovi obleki: 4 konkordance
v Adamovem kostimu, v Adamovem kostumu, biti v Adamovem kostimu, biti v Adamovem kostumu	biti v adamovem kostimu, (biti) v Adamovem kostumu, biti v adamovem kostumu	(bil je) v Adamovem kostumu	v Adamovem kostimu: 33 konkordanc, v adamovem kostimu: 3 konkordance, v Adamovem kostumu: 51 konkordanc, v adamovem kostumu: 21 konkordanc, biti v Adamovem kostimu: 2 konkordanci, biti v Adamovem kostumu: 1 konkordanca, biti v adamovem kostumu: 1 konkordanca
Adamov otrok, Adamov sin, Adamova deca, biti Adamov sin	/	Adamov sin	Adamovi otroci: 7 konkordanc, Adamov sin: 30 konkordanc, biti Adamov sin: 3 konkordance
Adamov rod	/	/	Adamov rod: 2 konkordanci
adamovo jabolko	Adamovo jabolko, adamovo jabolko	Adamovo jabolko, adamovo jabolko	adamovo jabolko: 101 konkordanca, Adamovo jabolko: 62 konkordanc
Adamovo rebro, Adamova žena	/	Adamova žena	Adamovo rebro: 86 konkordanc, Adamova žena: 17 konkordanc
ahilova peta	Ahilova peta, ahilova peta	Ahilova peta	Ahilova peta: 283 konkordanc, ahilova peta: 165 konkordanc
Avgijev hlev	Avgijev hlev, avgijev hlev	Avgijev hlev	Avgijev hlev: 193 konkordanc, avgijev hlev: 16 konkordanc
Ariadnina nit	/	Ariadnina nit	Ariadnina nit: 61 konkordanc, ariadnina nit: 3 konkordance
blažev žegen	blažev žegen	blažev žegen	blažev žegen: 184 konkordanc, Blažev žegen: 27 konkordanc
Damoklejev meč	Damoklejev meč, damoklejev meč	Damoklejev meč	Damoklejev meč: 464 konkordanc, damoklejev meč: 49 konkordanc

iti kot Elija , gre kot Ilija , gre kot šembilja, Elijev ogenj , Elijev voz	Elijev ogenj , elijev ogenj	Elijev ogenj , elijev ogenj	iti kot Elija : 1 konkordanca, Elijev ogenj : 32 konkordanc, Elijev voz : 1 konkordanca
Evina hči	Evina hči	Evina hči	Evina hči : 26 konkordanc
v Evinem kostimu, v Evinem kostumu	v Evinem kostimu, v evinem kostimu, v Evinem kostumu, v evinem kostumu	/	v Evinem kostimu: 82 konkordanc, v evinem kostimu: 7 konkordanc, v Evinem kostumu: 101 konkordanca, v evinem kostumu: 35 konkordanc
biti kot mila jera , cmeriti se kot mila jera , držati se kot mila jera , jokati kot mila jera	/	drž(i) se kot mila jera	biti kot mila jera : 1 konkordanca
mila jera , jera -mila	mila jera	mila jera , mila Jera	mila jera : 60 konkordanc
(kot) don Kihot	Don Kihot	don Kihot	don Kihot : 2185 konkordanc, Don Kihot : 132 konkordanc, don kihot : 9 konkordanc
bogat kot krež	krež	krež	krež : 48 konkordanc, Krež : 18 konkordanc
biti v Kristusovih letih	/	biti v Kristusovih letih	biti v Kristusovih letih: 10 konkordanc
Kristusova nevesta	/	/	Kristusova nevesta: 33 konkordanc
za pet Kristusovih ran, za pet kriščevih (Kriščevih) ran	/	za pet Kristusovih ran/za pet kriščevih ran	za pet Kristusovih ran: 12 konkordanc, za pet kristusovih ran: 3 konkordance, za pet kriščevih ran: 3 konkordance
Krampov Matija	/	/	/

matilda je pobrala koga	matilda (ga) je pobrala	matilda (ga) je pobrala	Matilda (ga) je pobrala: 1 konkordanca
matilda je povohala koga	/	matilda (ga) je povohala	/
matilda je vohala koga	/	/	/
matilda je vzela koga	/	/	matilda je vzela (koga): 1 konkordanca
poljubiti matildo	/	/	/
srečati matildo	/	/	srečati Matildo : 4 konkordance, srečati matildo : 3 konkordance
Matjaževa brada	/	Matjaževa brada	Matjaževa brada: 66 konkordanc
Megerine solze	/	/	/
star kot Metuzalem (tudi metuzalem)	/	star kot Metuzalem	star kot Metuzalem : 10 konkordanc
Metuzalemova starost	/	/	/
metuzalemska starost	metuzalemska starost	metuzalemska starost	metuzalemska starost: 5 konkordanc
Tantalove muke	Tantalove muke/ tantalove muke	Tantalove muke	Tantalove muke: 64 konkordanc
tantalske muke	/	tantalske muke	/
o svetem Nikoli	o svetem nikoli	(o) sveti Nikoli / (o) sveti nikoli	o sveti Nikoli : 2 konkordanci, o sveti nikoli : 5 konkordanc
[kot] Noetova barka	/	Noetova barka	Noetova barka: 697 konkordanc, noetova barka: 1 konkordanca
Pandorina skrinjica	/	/	Pandorina skrinjica: 709 konkordanc, pandorina skrinjica: 93 konkordanc

iz Savla postati Pavel	/	iz Savla postati Pavel	iz Savla postati Pavel : 2 konkordanci
Peter ali Pavel	/	Peter ali Pavel	Peter ali Pavel : 10 konkordanc
Peter in Pavel	/	/	Peter in Pavel : 118 konkordanc, Peter in pavel : 1 konkordanca
preobrazba iz Savla v Pavla	/	/	/
sprememba iz Savla v Pavla	/	/	sprememba iz Savla v Pavla: 2 konkordanci
spremeniti koga iz Savla v Pavla	/	/	/
spreobrniti koga iz Savla v Pavla	/	/	/
imeti koga za pepčka	imeti koga za pepčka	imeti koga za pepčka	imeti za pepčka : 2 konkordanci
narediti koga za pepčka	/	/	/
hoditi od Poncija do Pilata	/	hoditi od Poncija do Pilata	hoditi od Poncija do Pilata : 25 konkordanc, hoditi od poncija do pilata : 2 konkordanci
iti od Poncija do Pilata	/	/	iti od Poncija do Pilata : 1 konkordanca
kakor Pilat v kredo	/	kot Pilat v credo (kredo)	/
letati pred Poncija do Pilata	/	/	/
oprati si roke [kot Pilat]	/	umiti si roke kot Pilat ⁵	/
Pirova zmaga	/	Pirova zmaga	Pirova zmaga: 349 konkordanc, pirova zmaga: 216 konkordanc

⁵ V Slovenskem pravopisu je navedena samo ta različica.

klicati urha (Urha) [na pomoč]	klicati Urha / klicati urha	klicati Urha / klicati urha	klicati Urha : 4 konkordance, klicati urha : 1 konkordanca
krmariti med Scilo in Karibdo , krmarjenje med Scilo in Karibdo , med Scilo in Karibdo , pluti med Scilo in Karibdo , voziti se med Scilo in Karibdo , vožnja med Scilo in Karibdo , znajti se med Scilo in Karibdo	/	/	/

Tabela 1: Zapis frazemov v jezikovnih priročnikih in korpusu

Analizirane frazeme lahko glede na to, kaj izražajo, razdeliva v naslednje skupine:

- **lastna imena ob označevanju vrste pojavov prehajajo v obča poimenovanja**

V to skupino spadajo frazemi, kot so *biti kot mila jera*, *matilda je pobrala koga*, *imeti koga za pepčka* ... Po *Slovenskem pravopisu* se tovrstni frazemi pišejo izključno z malo začetnico, tej pravopisni normi sledi tudi *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, prav tako je uporaba male začetnice pogostejša v praksi, saj je pri vseh parih milijardni korpus *Gigafida* ponudil več konkordanc pri zapisu z malo začetnico. Glede na korpusno analizo ugotavljava, da pri vseh tovrstnih primerih prevladuje mala začetnica, velika se pojavi le nekajkrat pri zapisu imena Matilda. Samo za to skupino frazemov lahko trdimo, da raba dosledno sledi pravopisnim pravilom.

- **svojilni pridevniki, izpeljani iz lastnih imen, ki zaznamujejo duhovno last;**

Taki so frazemi *Ahilova peta*, *Abrahamov rod*, *Adamova obleka*, *Avgijev hlev*, *Ariadnina nit*, *Damoklejev meč*, *Elijev ogenj*, *Evina hči*, *Kristusova nevesta*, *Krampov Matija*, *Matjaževa brada*, *Megerine solze*, *Metuzalemova starost*, *Noetova barka*, *Tantalove muke*, *Pandorina*

skrinjica, Pirova zmaga ... Po *Slovenskem pravopisu* se sicer lahko pišejo z veliko ali z malo začetnico, drugi jezikovni priročniki pa kažejo, da je raba velike začetnice pri tovrstnih frazemih pogostejša; tudi korpus *Gigafida* izpiše več konkordanc pri tisti različici frazema, kjer je osebno lastno ime zapisano z veliko začetnico. Četudi *Slovenski pravopis* dovoljuje obe možnosti, so osebna imena v teh frazemih v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* zapisana z veliko začetnico. Ugotavljava, da *SP* in *SSKJ* glede rabe začetnice nista povsem enotna.

- **pridevniki na -ov/-ev, -in, kadar ne zaznamujejo svojine, ampak vrstnost, zlasti imena rastlin, bolezni, delov telesa, tehničnih izumov**

V to skupino sodijo frazemi *adamovo jabolko, ahilova peta, noetova barčica, blažev žegen ...* *Slovenski pravopis* priporoča zapis imen z malo začetnico, po pregledu jezikovnih virov pa opazava, da so nekateri tovrstni frazemi v *SSKJ* zapisani na oba načina, nekateri pa le z veliko oz. drugi le z malo začetnico. Tudi za zapise po korpusu *Gigafida* bi le s težavo trdili, da sledijo določeni normi.

Kljub temu da sva nekaj frazemov lahko brez težav razporedila v zgornje kategorije, obstaja še precej frazemov, ki jih ne bi mogla uvrstiti v nobeno od skupin, torej zanje pravopisno pravilo sploh ne obstaja. Ugotavljava, da je raba velike oziroma male začetnice pri osebnih imenih v frazemih slabo definirana, jezikovni viri niso enotni, zato se tudi v rabi pojavljajo odstopanja od pravopisnih pravil. Opozarjava, da na tem področju prihaja do pravopisnih zagat, ki bi jih bilo v prihodnosti smiselno odpraviti tako, da bi v *Slovenskem pravopisu* bolj jasno definirali in poenotili rabo velike oziroma male začetnice za vse frazeme, ki vsebujejo osebna imena.

7.4 Anketa

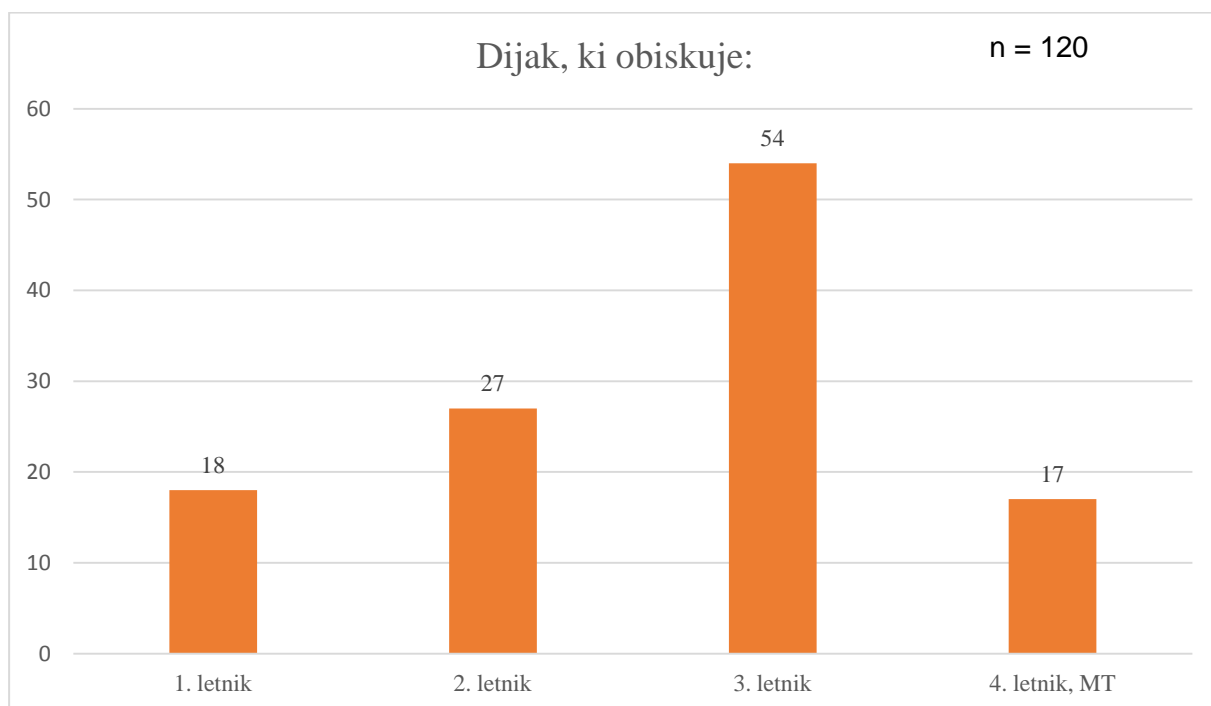
Z željo, da praktični del najine raziskovalne naloge obogativa, sva se odločila, da izvedeva anketo. Pri izdelavi le-te sva se osredotočila na poznavanje in rabo frazemov med dijaki naše šole. Kljub temu da je zajet relativno majhen vzorec, ki ga ni mogoče posplošiti na reprezentativni vzorec države, se nama zdi, da je dovolj uporaben za podrobnejši vpogled v to tematiko.

7.4.1 Anketiranje

V januarju 2016 sva vljudno povabila dijake naše šole k izpolnjevanju ankete. Izdelana je bila s pomočjo spletne ankete 1KA. Anketirala sva dijake določenih razredov vseh letnikov in maturitetnega tečaja, ki se izvaja v okviru naše šole. K sodelovanju pri anketi je bilo povabljenih največ dijakov 3. letnika, saj so se s pojmom frazem že srečali v 2. letniku.

7.4.2 Analiza rezultatov ankete

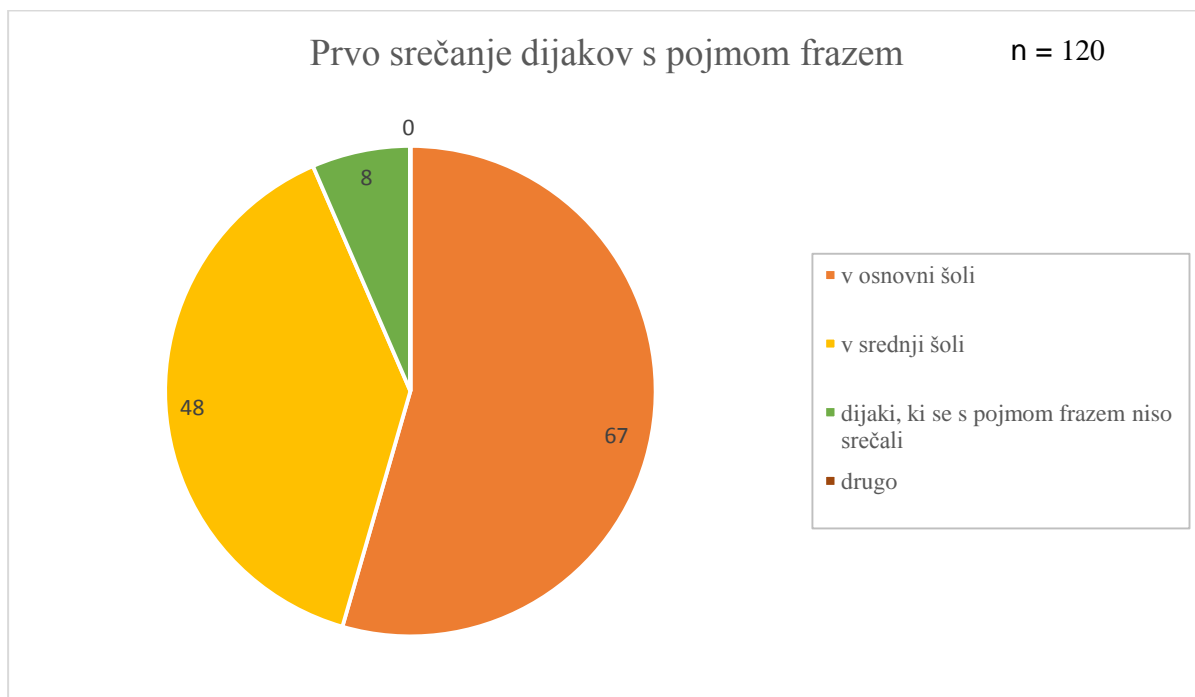
1. Letnik anketirancev

Grafikon 1: Letnik anketirancev

Anketirani so bili dijaki naključno izbranih razredov iz vseh letnikov in maturitetnega tečaja. Vseh informantov, ki so sooblikovali zaključke najine ankete, je bilo 120. Največ anket je bilo izvedenih v 3. letniku, saj so se s pojmom frazem že srečali v 2. letniku. Zdelo se nama je tudi zanimivo, da je največ sodelujočih dijakov iz 3. letnika, saj naju je zanimalo, koliko vedo o frazemih dijaki najinih let.

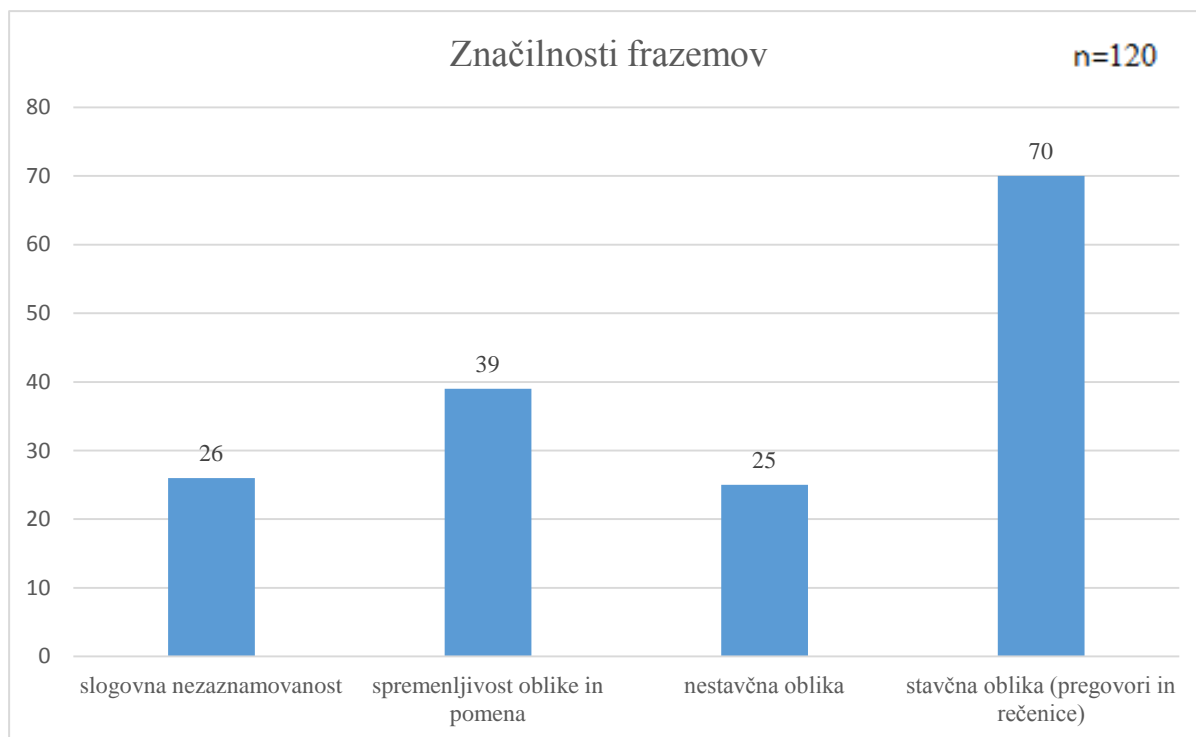
2. Prvo srečanje s pojmom frazem

Grafikon 2: Prvo srečanje dijaka s pojmom frazem

Prišla sva do ugotovitve, da je večina anketirancev spoznala pojem frazem že v osnovni šoli. Kar 43 se jih je prvič srečalo s tem pojmom v srednji šoli. Najbolj pa se nama zdi presenetljivo, da se kar osem informantov s pojmom frazem (še) ni srečalo. Glede na učni načrt pri slovenščini predvidevava, da so to bili dijaki 1. letnika, saj se ta snov obravnava šele v 2. letniku srednje šole, bi pa vseeno pričakovala, da so pojem spoznali v osnovni šoli.

3. Značilnosti frazemov

Grafikon 3: Značilnosti frazemov

Pri analizi značilnosti frazemov sva sodelujočim dijakom ponudila več odgovorov. Večina dijakov je sklepala, da je za frazeme značilna stavčna oblika, kar je zanimivo, saj je to le deloma pravilno. Za frazeme namreč velja, da jih delimo na stavčne in nestavčne. Takšnih, ki pa bi ugotovili, da je za njih značilna tudi nestavčna oblika, je bilo le 25. Ugotavljava, da jih relativno malo ve, da so frazemi tudi slogovno zaznamovani in zato niso primerni za vse vrste besedil. Veliko informantov je menilo, da je za frazeme značilna spremenljivost oblike in pomena – kar ne drži, saj je za frazeme značilno nasprotno. Praviloma lahko spreminjamo frazeme le v manjši meri zaradi vključevanja v povedi.

4. Pomen frazema »poljubiti matildo«

POLJUBITI MATILDO	
POGOSTI ODGOVORI	FREKVENCA
umreti	22
ne vem	13
smrt	12
srečati se s smrtjo	7
poljubiti smrt	4
poljubiti osebo z imenom Matilda	1

Tabela 2: Pomen frazema poljubiti matildo

Ugotavljava, da frazem, ki sva ga uporabila tudi v naslovu najine raziskovalne naloge, informanti večinoma razumejo. V tabeli so navedeni najpogostejši odgovori (k odgovorom so štete tudi razne variacije). Zanimivo je, da kar nekaj dijakov sploh ni razumelo pomena frazema. Le eden od anketirancev pa je kot odgovor zapisal, da gre za poljub osebe z imenom Matilda, torej frazema ni prepoznal.

5. Pomen frazema »ahilova peta«

AHILOVA PETA	
POGOSTI ODGOVORI	FREKVENCA
šibka točka	57
ne vem	8
trn v peti	4
mesto ranjenosti	2
del telesa	2

Tabela 3: Pomen frazema ahilova peta

Prihajava do ugotovitve, da je frazem *ahilova peta* bolj znan med dijaki naše šole. Skoraj polovica jih je pravilno obrazložila njegov pomen. Tudi takšnih, ki pomena niso poznali, je v primerjavi s prejšnjim frazemom bilo manj. Le dva anketiranca pa sta menila, da se frazem navezuje na točno določen del telesa.

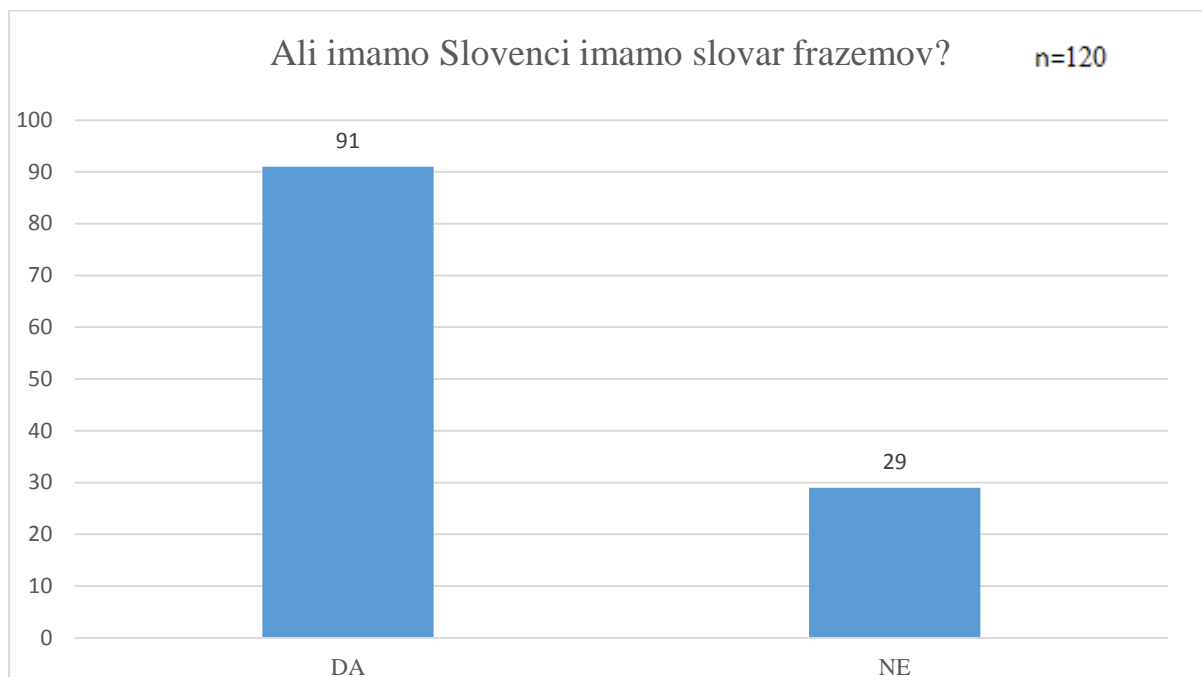
6. Pomoč pri obrazložitvi pomena frazemov

POMOČ PRI OBRAZLOŽITVI POMENA FRAZEMOV BI DIJAKI POISKALI:	
ODGOVORI	FREKVENCA
v Slovarju slovenskih frazemov	42
v Slovarju slovenskega knjižnega jezika	39
neustrezno	20
v frazeološkem gnezdu	8
na spletu	5
v Slovenskem pravopisu	2
v Slovenski slovnici	2

Tabela 4: Pomoč pri obrazložitvi pomena frazemov

Kljub raznovrstnim odgovorom informantov meniva, da bi vsaj večina dijakov našla pomen iskanega frazema. Največ bi se jih odločilo za pregled *Slovarja slovenskih frazemov*, vseeno pa bi jih tudi veliko poiskalo pomen v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*. Nekaj dijakov se je odločilo, da bi pomen danega frazema poiskali na spletu. Zanimivo se nama je zdelo, da bi kar štirje dijaki iskali pomen frazema v *Slovenskem pravopisu* in *Slovenski slovnici*, kjer razlage gotovo ne bi našli.

7. Slovar slovenskih frazemov

Grafikon 4: Slovar slovenskih frazemov

Kar 75,3 % anketirancev je pri vprašanju, ali imamo Slovenci slovar frazemov, odgovorilo pritrdilno. To seveda drži, saj imamo Slovenci od leta 2011 *Slovar slovenskih frazemov*. Zanimivo je dejstvo, da je pri šestem vprašanju le 42 dijakov navedlo, da bi pomoč pri razumevanju frazemov poiskali v *Slovarju slovenskih frazemov*, pri tem vprašanju pa je skoraj dvakratno število informantov sklepalo, da ta jezikovni priročnik obstaja.

8. Navedba frazemov z lastnim imenom

FRAZEMI Z LASTNIM IMENOM, KI IZVIRAJO IZ GRŠKO-RIMSKE KULTURE	
USTREZNI ODGOVORI	FREKVENCA
Ahilova peta	54
Sizifovo delo	8
Ahilova tetiva	7
Tantalove muke	4
Ariadnina nit	3
Pandorina skrinjica	2

Tabela 5: Frazemi z lastnim imenom, ki izvirajo iz grško-rimske kulture

FRAZEMI Z LASTNIM IMENOM, KI IZVIRAJO IZ BIBLIJE ALI DRUGIH RELIG. BESEDIL	
USTREZNI ODGOVOR	FREKVENCA
Noetova barka	2
Adamova obleka	2
Kristusove muke	2
Kristusova nevesta	2
kot Pilat v credo	1

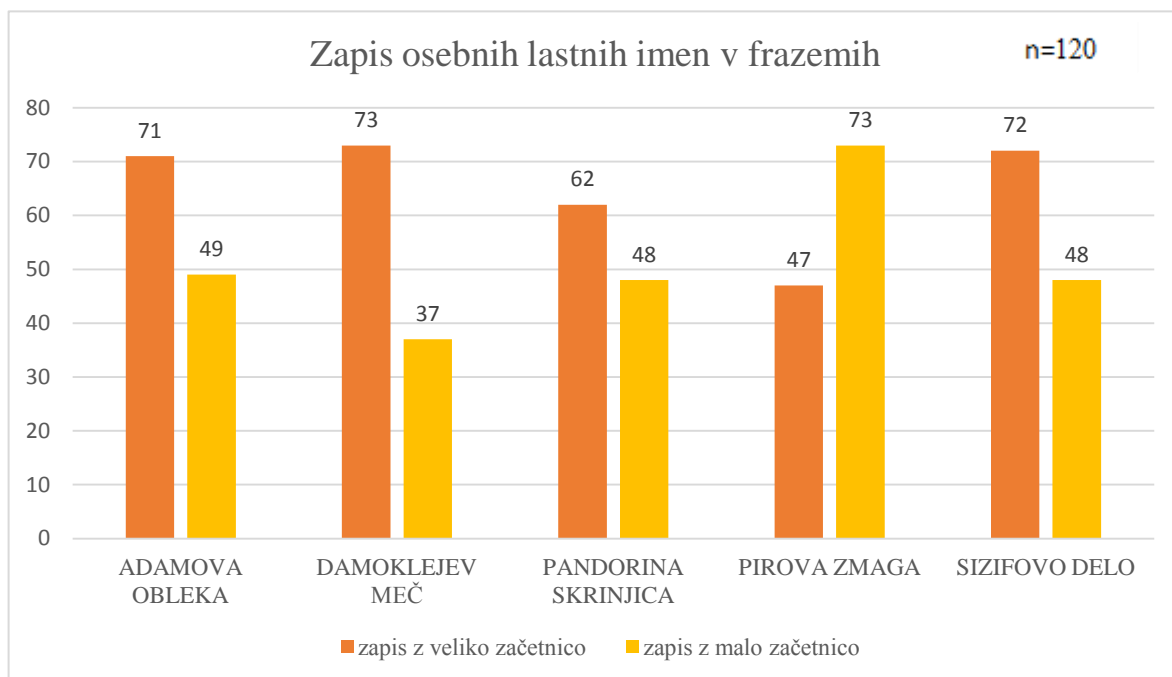
Tabela 6: Frazemi z lastnim imenom, ki izvirajo iz Biblije ali drugih religioznih besedil

FRAZEMI Z LASTNIM IMENOM, KI IZVIRAJO IZ LJUDSKE GOVORICE ALI MISELNOSTI	
USTREZNI ODGOVOR	FREKVENCA
poljubiti matildo	8
poljubiti Matildo	2

Tabela 7: Frazemi z lastnim imenom, ki izvirajo iz ljudske govornice ali miselnosti

Po analizi te naloge prihajava do pretresljivega spoznanja, da dijaki naše šole frazemov ne poznajo oz. jih poznajo zelo slabo. Ugotavljava, da se ponavljajo frazemi, ki so ali zelo vsakdanji ali pa so se že pojavili pri vprašanih v najini anketi. Opažava, da veliko informantov navaja zgodovinske osebe, ampak v napačnih zvezah (npr. *Helenina vojna*, *Ahilova jeza*, *Evina skušnjava ...*), ki po *Slovarju slovenskih frazemov* nimajo vloge frazema. Zanimivo je tudi, da veliko informantov sploh ne loči imen različnega izvora (npr. zapis *Sizifovega dela* pri frazemih z lastnim imenom, ki izvirajo iz *Biblije* ali drugih religioznih besedil, spada pa med frazeme z lastnim imenom, ki izvirajo iz grško-rimske kulture, podobno pri Pandorini skrinjici ...). Najbolj pa se jezikovna nerazgledanost dijakov prepozna v navedbi frazemov, ki izvirajo iz ljudske govornice ali miselnosti.

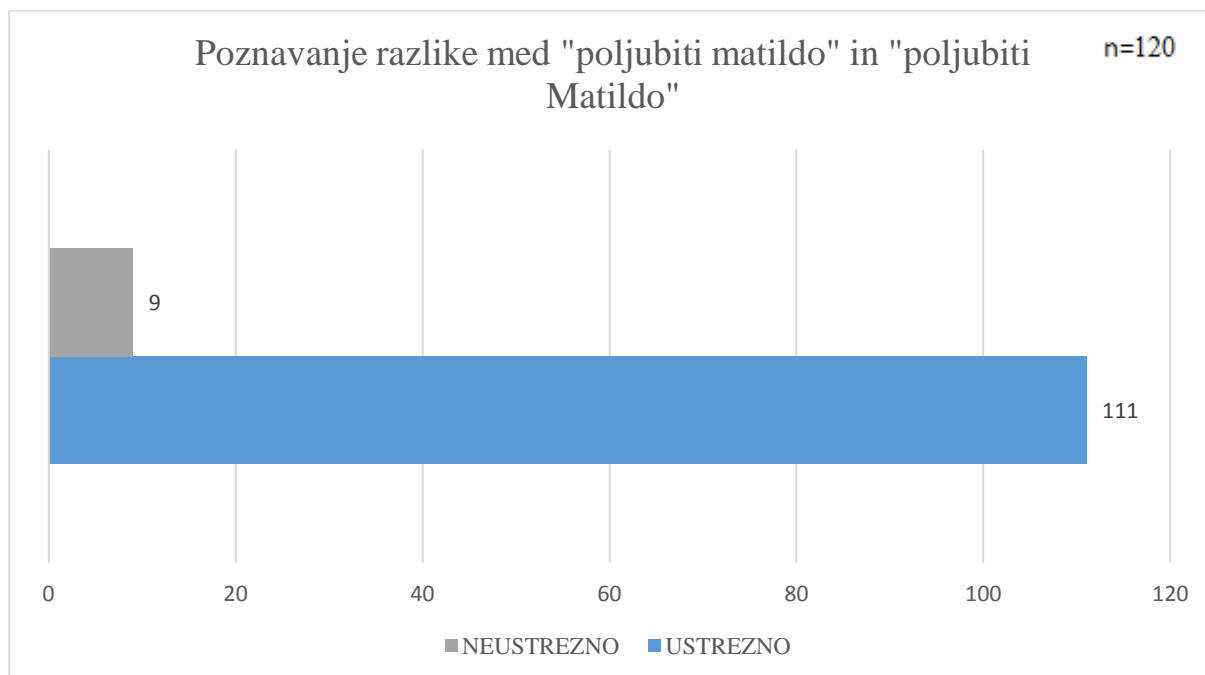
9. Zapis osebnih lastnih imen z veliko ali z malo začetnico

Grafikon 5: Zapis osebnih lastnih imen v frazemih

Ugotavljava, da informanti skoraj v vseh primerih menijo, da je ustrežnejši zapis izpeljanke iz osebnega lastnega imena z veliko začetnico. Vseeno pa je meja med uporabo velike in male začetnice tanka. To se kaže tudi v jezikovnih priročnikih, saj pravih pravil za zapisovanje imen oz. izlastnoimenskih sestavin v le-teh ni. S tem dokazujeva težave pri jezikovni rabi.

10. Poznavanje razlike med »poljubiti matildo« in »poljubiti Matildo«

Grafikon 6: Poznavanje razlike med »poljubiti matildo« in »poljubiti Matildo«

Kljub slabemu poznavanju frazemov, ki sva ga zasledila iz prvih devetih nalog, prihajava do sklepa, da je znanje srednješolcev zelo različno. Nekaterim to področje slovenskega jezika ni tuje, znajo prepoznati frazem, ga tudi uporabiti in pojasniti, nekateri pa se na tem področju ne znajdejo. Preseneča naju zaključek zadnje naloge, saj je kar 111 dijakov od 120 razumelo razliko med zapisoma *poljubiti matildo* in *poljubiti Matildo*.

8 NOVA SPOZNANJA Z DISKUSIJO

Ob raziskovalnem delu sva si zastavila naslednje hipoteze:

- Frazemi so v jezikovnih priročnikih označeni z različnimi kvalifikatorji.

Hipoteza je potrjena. Vsak frazem, ki sva ga imela pod drobnogledom, je bil v jezikovnih priročnikih označen z vsaj enim kvalifikatorjem. Med njimi vidno prevladujejo frazemi, ki so označeni kot pogovorni, ekspresivni, šaljivi in starinski. Noben frazem, s katerim sva se ukvarjala, pa ni bil označen s kvalifikatorji *v krščanstvu*, *vzneseno*, *publicistično*, *ekspresivno* (*v krščanskem okolju*), *nizko* ali *slabšalno*, čeprav bi to morda pričakovali. Zanimivo je, da je

malo frazemov, ki imajo oznako *narečno* in *zastarelo*, saj v njih nastopajo imena, ki niso več v pogosti rabi.

- Kvalifikatorji so povezani z izvorom frazema ali vanj vključenega osebnega imena.

Hipoteza je ovržena. Ugotavlja namreč, da se kvalifikatorji in izvor osebnega imena oz. sam izvor frazema ne ujemajo. To lahko podpreva z dejstvom, da noben frazem ni označen kot v *krščanstvu*, v poglavju 7.2 pa je skoraj dvajset frazemov takšnih, ki vsebujejo ime iz Biblije.

- Osebna imena v frazemih so različnega izvora, večinoma pa izhajajo iz krščanstva in grško-rimskega sveta.

Hipoteza je potrjena. Frazeme sva glede na izvor razdelila na skupine frazemov, ki izvirajo iz grško-rimske kulture, *Biblije* ali drugih religioznih besedil, druge književnosti, so zgodovinskega izvora ali pa izvirajo iz ljudske govornice ali miselnosti. Večina frazemov je iz krščanskega ali grško-rimskega sveta, tako kot sva predvidevala.

- Izvor osebnih imen v frazemih lahko smiselno povežemo z izvorom posameznih frazemov.

Hipoteza je potrjena. Ugotovila sva, da osebno ime in njemu pripadajoči frazem izvirata z istega kulturnega območja. Tako so na primer osebna imena iz frazemov grško-rimskega sveta povečini glede na izvor grška, podobno velja za frazeme, ki so po svojem izvoru svetopisemski, vključujejo pa po izvoru hebrejska osebna lastna imena.

- Pravopisna norma je jasna glede zapisa osebnih lastnih imen v frazemih.

Hipoteza je ovržena. Po pregledu več jezikovnih virov (*SSKJ*, *SP* idr.) sva prišla do spoznanja, da ni jasnega pravila za pisanje velike oz. male začetnice osebnih imen v frazemih, zato sva to hipotezo ovrгла.

- Jezikovni priročniki pri zapisu osebnih lastnih imen v frazemih sledijo pravopisnim pravilom.

Hipoteza je ovržena. Spoznala sva, da se zapis osebnih lastnih imen v frazemih v različnih jezikovnih priročnikih razlikuje in ponekod ne sledi niti *Slovenskemu pravopisu*. Zaradi takšnih odstopanj od pravopisnih pravil te hipoteze nisva potrdila.

- Iz korpusne analize je razvidna nedosledna raba velike oziroma male začetnice pri zapisu osebnih imen v frazemih.

Hipoteza je potrjena. Iz korpusne analize je resnično razvidno, da se velika oz. mala začetnica pri zapisu osebnih imen v frazemih rabi nedosledno ali celo napačno. To sva pričakovala, saj sva ugotovila, da ni jasnega pravopisnega pravila in da niti različni jezikovni priročniki niso usklajeni. Pričujočo hipotezo sva s korpusno analizo potrdila.

9 SKLEP

Tema najine raziskovalne naloge so bila osebna lastna imena v frazemih slovenskega jezika. V prvem, tj. teoretičnem delu raziskovalne naloge sva predstavila in primerjala različne znanstvene definicije ter razlage osnovne frazeološke enote, se posvetila frazeologiji kot jezikoslovni vedi in polistala po leta 2011 izdanem *Slovarju slovenskih frazemov*. Najprej sva se ozrla po srednješolskih učbenikih, kjer je obravnava frazemov (pričujoči termin se dosledno uporablja) precej skromna. Poleg osnovne definicije so navedene še njihove lastnosti, na kratko je predstavljena tudi raba frazemov. Med navedenimi primeri se ne pojavljajo frazemi, ki bi vsebovali osebno lastno ime. V znanstveni literaturi so frazemi lahko stavčni ali nestavčni; ker pa so v *Slovarju slovenskih frazemov* navedeni le nestavčni, sva se odločila, da se bova osredotočila le na slednje. V nadaljevanju sva predstavila predmet proučevanja v frazemih, to so osebna lastna imena. Posebno pozornost sva namenila pravilom *Slovenskega pravopisa*, ki določajo zapis teh imen z veliko oziroma z malo začetnico, ter dosedanjim znanstvenim raziskavam tega problema. Ugotovila sva, da pravila glede rabe velike oziroma male začetnice pri osebnih imenih v frazemih niso povsem jasna oz. dopuščajo več možnosti, jezikovni viri (*Slovenski pravopis*, *SSKJ*, *Slovar slovenskih frazemov* idr.) pa zato niso enotni; posledično se tudi v rabi pojavljajo odstopanja od pravopisnih pravil.

V drugem, praktičnem delu naloge sva frazeme, zbrane iz *Slovarja slovenskih frazemov*, analizirala z več vidikov, pri tem pa sva se najprej osredotočila na izvor osebnih lastnih imen. Ugotovila sva, da večinoma izvirajo iz grščine, latinščine, hebrejščine idr. Izvor imen sva nato smiselno povezala z izvorom posameznih frazemov. Tako so vsa imena iz frazemov, ki izvirajo iz grško-rimskega sveta, starogrškega izvora. Osebna imena iz frazemov, ki izvirajo iz *Biblije*, so večinoma iz hebrejščine, k nam pa so prišla preko stare grščine in latinščine.

Zaradi stoletja dolgega germanskega vpliva na našem etničnem ozemlju pa se med osebnimi imeni v frazemih, ki izvirajo iz ljudske govornice ali miselnosti, najdejo tudi taka, ki izvirajo iz starovisokonemških besed.

V nadaljevanju praktičnega dela sva po milijardnem korpusu *Gigafida* preverila upoštevanje pravopisnih pravil oziroma odstopanje od njih v vsakdanji jezikovni rabi. Ugotovila sva, da v vseh frazemih, pri katerih lastna imena ob označevanju vrste pojavov prehajajo v obča poimenovanja, prevladuje zapis teh imen z malo začetnico. V frazemih s svojilnimi pridevniki, ki so izpeljani iz lastnih imen in zaznamujejo duhovno last, se lahko le-ti po *Slovenskem pravopisu* pišejo z veliko ali z malo začetnico, vendar ugotavljava, da je zapis z veliko začetnico pogostejši. Pridevniki na *-ov/-ev*, *-in*, kadar ne zaznamujejo svojine, ampak vrstnost rastlin, bolezni, delov telesa ali tehničnih izumov, naj bi se v frazemih pisali z malo začetnico (po *Slovenskem pravopisu*), vendar po pregledu različnih jezikovnih virov opažava, da so nekateri frazemi s tovrstnimi poimenovanji zapisani na oba načina – tudi po pregledu korpusa ugotavljava, da bi s težavo sledili določeni normi.

Z anketo pa sva želela ugotoviti, kako bi informanti, torej dijaki naše šole, zapisali osebna imena v slovenskih frazemih – z veliko ali z malo začetnico. Zanimalo naju je tudi, ali razumejo pomen danih frazemov in ali vedo, po katerem jezikovnem viru se ozreti, če se znajdejo v zadregi. Ugotovila sva, da (v najini raziskovalni nalogi nestavčni) frazemi dijakom naše srednje šole v večini niso blizu. To je morda tudi posledica zelo skromnega obravnavanja (ali celo neobravnavanja) te snovi v 2. letniku gimnazijskega programa, ki se nama kot mladima raziskovalcema zdi zelo zanimiva in pomembna. Večina informantov je znala navesti le nekaj najbolj vsakdanjih frazemov, s težavo pa bi se znašli pri iskanju pomena frazema. Kljub slabemu poznavanju le-teh pa v glavnem vedo, da Slovenci *Slovar slovenskih frazemov* vendarle imamo.

Ker so pravopisna pravila glede zapisa osebnih imen v frazemih z malo oz. z veliko začetnico tako nejasna, upoštevanje norme pa je posledično nedosledno, predlagava, da bi težavo razrešili tako, da bi frazeme z osebnimi lastnimi imeni in njihovimi izpeljankami razdelili v dve skupini:

1. frazemi, ki vsebujejo primerjavo: *kot v Abrahamovem naročju, nag kot Adam, iti kot Elija, gre kot Ilija, gre kot šembilja⁶, biti kot mila Jera, cmeriti se kot mila Jera, držati se kot mila Jera, jokati kot mila Jera, kot don Kihot, bogat kot Krez, star kot Metuzalem, kot Noetova barka, kakor Pilat v kredo, oprati si roke kot Pilat*

Imena v teh frazemih bi pisali z veliko začetnico, saj izražajo lastnost neke (četudi mitične) osebe (npr. *iti kot Elija* pomeni 'iti hitro' (kot Elija), *nag kot Adam* pomeni 'biti popolnoma gol' (kot je bil Adam) itn.).

2. vsi ostali frazemi: *preseliti se k abrahamu, srečati abrahama,⁷ abrahamov rod, abrahamova hči, abrahamova leta, abrahamova leta, v adamovi obleki, adamov otrok, adamov rod, adamovo jabolko, adamovo rebro, adamova žena, ahilova peta, avgijev hlev, ariadnina nit, blažev žegen, damoklejev meč, evina hči, v evinem kostimu, mila jera, biti v kristusovih letih, kristusova nevesta, za pet kristusovih ran, krampov matija, matilda je pobrala koga, poljubiti matildo, matjaževa brada, megerine solze, metuzalemova starost, metuzalemska starost, tantalove muke, tantalske muke, o svetem nikoli, noetova barka, pandorina skrinjica, iz savla postati pavel, peter ali pavel, imeti koga za pepčka, hoditi od poncija do pilata, pirova zmaga, klicati urha, krmariti med scilo in karibdo*

Osebna imena v tej skupini frazemov bi pisali z malo začetnico. V to skupino bi razvrstili tako pridevniške kot tudi samostalniške oblike imen. Prve so večinoma svojilne pridevniške (npr. *ahilova peta* pomeni 'slabost, ranljivo mesto' in ne 'peta od Ahila'), pojavita pa se tudi imeni v lastnostni pridevniški obliki (*tantalske muke, metuzalemska starost*). Kot samostalniške oblike imen pojmujejo vsa imena, ki imajo v frazemu vlogo samostalnika (npr. *poljubiti matildo* pomeni 'umreti' in ne 'poljubiti osebo z imenom Matilda').

Frazeologija kot del jezikovnega sistema zavzema pomemben delež v jezikovni rabi. V raziskovalni nalogi proučevano gradivo opozarja na bogato izimensko leksiko kot sestavino frazeoloških enot. Pri proučevanju izvora osebnih lastnih imen se kaže vpetost v skupni evropski prostor, zgodovino in krščansko tradicijo, njihova pravopisna podoba v različnih virih pa potrjuje, da je jezik živ organizem, ki se nenehno razvija in spreminja.

⁶ Šembilja ni osebno lastno ime, a se ta frazem pojavlja med različicami frazema *iti kot Elija*.

⁷ Navedli smo le eno različico frazemov tipa *srečati Abrahama, približati se Abrahamu*.

10 VIRI IN LITERATURA

- FOŠNARIČ, Nataša. *Frazemi z lastnoimensko sestavino in njihova pravopisna podoba*. Diplomsko delo. Maribor: Pedagoška fakulteta, 1998. 81 str.
- JAKOP, Nataša. *Pragmatična frazeologija*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2006. 212 str. ISBN 961-6568-49-3.
- JAKOP, Nataša. Osvetlitev rabe velike oz. male začetnice pri izlastnoimenskih pridevnikih s priponskimi obrazili -ov/-ev, -in v slovenščini. *Jezikoslovni zapiski: zbornik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša*, 1991. št. 1, str. 73–85. ISSN 0354-0448.
- JAKOP, Nataša. Normativni vidik apelativizacije v frazeologiji – anomalija ali jezikovna igra? *Učenyje zapiski Tavričeskogo nacional'nogo universiteta imeni V. I. Vernadskogo. Serija Filologija. Social'nye komunikacii*, 2012. ISSN Y507-3057.
- KEBER, Janez. *Leksikon imen: onomastični kompendij*. 4. izd., 1. natis. Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2008. ISBN 978-961-218-789-7.
- KEBER, Janez. *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2011. 1158 str. ISSN 2232-3759.
- KRIŽAJ ORTAR, Martina idr. *Na pragu besedila 2*. 3. izd., 5. ponatis. Ljubljana: Rokus Klett, 2015. 126 str. ISBN 978-961-209-905-3.
- KRŽIŠNIK, Erika. Socialna zvrstnost in frazeologija. *XXXIV. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, 29. 6. – 18. 7. 1998. Ur. Erika Kržišnik. Ljubljana: Seminar slovenskega jezika, literature in kulture pri Centru za slovenščino kot drugi/tuji jezik, 1998. str. 53–69.
- MENAC, Antica. *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra, 2007. 270 str. ISBN 978-953-7421-01-4.
- ROJS, Jurij. *Kebrov Slovar slovenskih frazemov*. *Jezikoslovni zapiski: zbornik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša*, 2012, št. 1. ISSN 0354-0448.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1973/74: K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije. *Jezik in slovstvo*, let. XIX., št. 8, str. 273–279. ISSN 0021-6933.
- TOPORIŠIČ, Jože, ur. *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Založna ZRC, 2001. 1805 str. ISBN 961-6358-37-5.
- TOPORIŠIČ, Jože. *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja, 2004. 923 str. ISBN 961-230-171-9.

- VOGEL, Jerca idr. *Slovenščina 2: z besedo do besede: zbirka nalog za slovenščino*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2008. ISBN 978-961-01-0584-8 (zv. 1).
- ZERONIKOVA, Magdalena. *Barve v češki in slovenski frazeologiji*. Diplomsko delo. Brno. Filozofska fakulta, 2009. 60 str.
- Christ. *Wikipedia: prosta enciklopedija*. [Online]. s.d. [Citirano 27. oktobra 2015]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://en.wikipedia.org/wiki/Christ>>.
- Noe. *Wikipedia: prosta enciklopedija*. [Online]. s.d. [Citirano 27. oktobra 2015]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://sl.wikipedia.org/wiki/Noe>>.
- Augeas. *Wikipedia: prosta enciklopedija*. [Online]. s.d. [Citirano 27. oktobra 2015]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://en.wikipedia.org/wiki/Augeas>>.
- Megara. *Wikipedia: prosta enciklopedija*. [Online]. s.d. [Citirano 27. oktobra 2015]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://it.wikipedia.org/wiki/Megera>>.
- Pontius Pilate. *Wikipedia: prosta enciklopedija*. [Online]. s.d. [Citirano 21. decembra 2015]. Dostopno na spletnem naslovu: <https://en.wikipedia.org/wiki/Pontius_Pilate#Portrayals>.
- Pandora. *Wikipedia: prosta enciklopedija*. [Online]. s.d. [Citirano 21. decembra 2015]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://en.wikipedia.org/wiki/Pandora>>.
- Pyrrhus. *Wikipedia: prosta enciklopedija*. [Online]. s.d. [Citirano 21. decembra 2015]. Dostopno na spletnem naslovu: <https://en.wikipedia.org/wiki/Pyrrhus_of_Epirus>.
- Tantalus. *Wikipedia: prosta enciklopedija*. [Online]. s.d. [Citirano 21. decembra 2015]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://en.wikipedia.org/wiki/Tantalus>>.
- Achilles. *Behind the Name*. [Online]. s.d. [Citirano 7. novembra 2015]. Dostopno na spletnem naslovu: <<http://www.behindthename.com/name/achilles>>.
- Damocles. *Behind the Name*. [Online]. s.d. [Citirano 7. novembra 2015]. Dostopno na spletnem naslovu: <<http://www.behindthename.com/name/damocles>>.
- Scylla. *Behind the Name*. [Online]. s.d. [Citirano 7. novembra 2015]. Dostopno na spletnem naslovu: <<http://www.behindthename.com/name/scylla/submitted>>.
- Adam. *Statistični urad Republike Slovenije*. [Online]. s.d. [Citirano 4. februarja 2016]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.stat.si/ImenaRojstva/sl/FirstNames/SearchFirstNames?Ime=adam&Priimek=&Spol=M>>.
- Elija. *Statistični urad Republike Slovenije*. [Online]. s.d. [Citirano 4. februarja 2016]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.stat.si/ImenaRojstva/sl/FirstNames/SearchFirstNames?Ime=elija&Priimek=&Spol=M>>.

- Matilda. *Statistični urad Republike Slovenije*. [Online]. s.d. [Citirano 4. februarja 2016]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.stat.si/ImenaRojstva/sl/FirstNames/SearchFirstNames?Ime=matilda&Priimek=&Spol=Z>>.
- Abraham. *Statistični urad Republike Slovenije*. [Online]. s.d. [Citirano 4. februarja 2016]. Dostopno na spletnem naslovu: <<https://www.stat.si/ImenaRojstva/sl/FirstNames/SearchFirstNames?Ime=abraham&Priimek=&Spol=M>>.

11 PRILOGE⁸

11.1 Slovar obravnavanih frazemov

Izpisani frazem	Pomen frazema	Kvalifikator
preseliti se k Ábrahamu	umreti	redko, šalj.; pren.
približati se Ábrahamu, spoznati pri Ábrahamu, srečati Ábrahama, srečevati Ábrahama, videti Ábrahama	doživeti petdeset let, slaviti 50-letnico	pog., šalj.; pren. nedov. srečevati
Ábrahamov otrok, Ábrahamov ród, Ábrahamov sín	judovski rod, Judje	knj.; pren.
Ábrahamova hči	Judinja	knj.; pren.
Ábrahamova léta	starost okoli petdeset let	pog., šalj.; mn., pren.
Ábrahamovo naróčje, kot v Ábrahamovem naróčju	onostranstvo, smrt	redko, šalj.; pren, tudi kot primera
nág kot Ádam, v Ádamovi obléki, bíti v Ádamovi obléki, v Ádamovem kostímu, v Ádamovem kostímu, bíti v Ádamovem kostímu, bíti v Ádamovem kostímu,	popolnoma nag, gol	pog.; primera
Ádamov otrok, Ádamov sín, Ádamova déca	človek	pog., šalj.; pren.
Ádamov ród	človeški rod, ljudje	pog., šalj.; pren.

⁸ Frazemi so navedeni tako, kot jih beleži *Slovar slovenskih frazemov*.

ádamovo jábolko	vidna hrustančna izboklina na moškem vratu	nevtr.; pren., tudi Adamovo
Ádamova žena, Ádamovo rébro	ženska	šalj.; pren.
ahílova pêta	slabost, napaka, občutljivo, ranljivo mesto	knj.; pren., v povedni rabi
Ávgijev hlév	neurejen, umazan prostor, nered, neurejenost sploh	knj., ekspr.; pren.
čístiti Ávgijev hlév, očístiti Ávgijev hlév, počístiti Ávgijev hlév	gl. Ávgijev hlév	
Ariádnina nít	rešilno, odrešilno sredstvo	knj.; pren.
blážev žégen	kar je neučinkovito, nekoristno	pog., ekspr.; pren., v povedni rabi, tudi kot primera
Dámoklejev mëč	nenehno preteča nevarnost	knj.; pren.
íti kot Elíja, gré kot Ílija, gré kot šembílja, Elíjev ôgenj, Elíjev vóz	zelo hitro iti	star.; primera (iti kot Elíja, gre kot Ílija, Elíjev ogenj, Elíjev voz), nar. (gre kot šembílja)
Évina hčí	ženska	ekspr.; pren.
v Évinem kostímu, v Évinem kostúmu	gola, naga	pog., šalj.; pren.
bíti kot míla jéra, cmériti se kot míla jera, držáti se kot míla jéra, jokáti kot míla jéra	imeti malodušen, neodločen izraz	ekspr.; primera
míla jéra, jéra-míla	malodušen, neodločen človek; cmera, cmeravec, jokavec	ekspr.; pren.
kot dón Kihót, počútiti se kot dón Kihót	prizadevajoč si doseči kaj velikega, nedosegljivega, navadno brez uspeha; donkihotsko	knj.; primera
bogát kot kréz	zelo, bajno bogat	ekspr., primera, v povedni rabi

bíti v Krístusovih létih	biti star triintrideset let; biti v srednjih letih	šalj.; pren.
Krístusova nevésta	nuna, redovnica	knj., zastar.; pren.
za pét Krístusovih rán, za pét kríščevih (Kríščevih) rán	izraža strah, vznemirjenje, obup	pog.; medm., mn.
Krámpov Matíja	smrt	pog., ekspr.; pren.
matílda je pobrála kóga	smrt	pog., ekspr.; pren.
matílda je povóhala kóga	nekdo je bil blizu smrti	pog., ekspr.; pren.
matílda je vóhala kóga	nekdo je bil dlje časa v smrtni nevarnosti	pog., ekspr.; pren.
matílda je vzéla kóga	smrt	pog., ekspr.; pren.
poljúbiti matíldo	umreti	pog., ekspr.; pren.
sréčati matíldo	umreti	pog., ekspr.; pren.
Matjáževa bráda	brada (pravljíčnega) kralja Matjaža	nevtr.; pren.
Megérine solze	z jokom kazati lážno žalost	ekspr.; pren., mn.
stár kot Metúzalem (tudi metúzalem)	zelo star	star.
Metúzalemova staróst	visoka starost	star.; pren.
metúzalemska staróst	visoka starost	star.; pren.
Tántalove múke	nezmožnost dobiti nekaj, kar je na dosegu	knj., ekspr.; pren.
tántalske múke	nezmožnost dobiti nekaj, kar je na dosegu	knj., ekspr.; pren.
o svétem Nikóli	(prav) nikoli	šalj.; pren., olepš.
[kot] Nóetova barka	zatočišče, pribežališče	ekspr.; primera
Pandórina skrinjica	simbol pogubnega darila in vir vseh nesreč	knj.; pren.
iz Sávla postati Pável	iz človeka s slabim značajem postati človek z dobrim	knj.; pren., tudi za stvari

	značajem; zelo se spremeniti	
Péter ali Pável	kdorkoli	ekspr.; pren.
Péter in Pável	vsakdo, kdorkoli	ekspr.; pren., parni
preobrázba iz Sávla v Pávla	spreobrniti človeka s slabim značajem v človeka z dobrim, pozitivnim značajem; zelo ga spremeniti	knj.; pren.
spremémba iz Sávla v Pávla	spreobrniti človeka s slabim značajem v človeka z dobrim, pozitivnim značajem; zelo ga spremeniti	knj.; pren.
spremeníti kóga iz Sávla v Pávla	narediti, da kdo iz človeka z negativnim značajem postane človek s pozitivnim značajem	knj.; pren.
spreobrniti koga iz Sávla v Pávla	narediti, da kdo iz človeka z negativnim značajem postane človek s pozitivnim značajem	knj.; pren.
iméti kóga za pēpčka	norčevati se iz koga	ekspr.; pren.
narediti kóga za pēpčka	norčevati se iz koga	ekspr.; pren.
hodíti od Póncija do Pílata	poskušati urediti kako stvar v najrazličnejših uradih	star.; pren.
íti od Póncija do Piláta	poskušati urediti kako stvar v najrazličnejših uradih	star.; pren.
kákor Pílat v krédo	brez zaslug, slučajno	star.; primera
létati pred Póncija do Piláta	poskušati urediti kako stvar v najrazličnejših uradih	star.; pren.
opráti si rôke [kot Pilát]	znebiti se krivde; znebiti se odgovornosti za negativno dejanje, ki je bilo storjeno prostovoljno	ekspr.; pren., primera
Pírova zmaga	zmaga, ki je glede na vložen trud zelo malo vredna	knj.; pren., navadno v povedni rabi
klicáti úrha (Úrha) [na pomóč]	bruhati	redko; olupš.

krmáriti med Scílo in Karíbdo, krmárjenje med Scílo in Karíbdo, med Scílo in Karíbdo, plúti med Scílo in Karíbdo, vozíti se med Scílo in Karíbdo, vôžnja med Scílo in Karíbdo, znájti se med Scílo in Karíbdo	med dvema velikima nevarnostma	ekspr.; pren.
---	-----------------------------------	---------------

Tabela 8: Slovar zbranih frazemov

11.2 Anketa

Poljubiti matildo ali Matildo: zakaj je zapis osebnih imen v frazemih ahilova peta?

Pozdravljeni,

sva mlada raziskovalca in pripravljava raziskovalno nalogo z naslovom *Poljubiti matildo ali Matildo: zakaj je zapis osebnih imen v frazemih ahilova peta?* Cilj najinega raziskovanja je (s poudarkom na pravopisu in izvoru) analizirati frazeme, ki vsebujejo osebna imena, in preveriti upoštevanje pravopisnih pravil v praksi. Vaše sodelovanje v anketi je za raziskavo ključno, saj lahko le z vašimi odgovori pridobiva informacije o poznavanju frazemov in pravopisnih pravil, povezanih z njimi. Anketa je anonimna, za izpolnjevanje boste porabili približno pet minut časa.

Zbrane podatke bova obravnavala zaupno in analizirala na splošno, uporabljeni bodo le za pripravo najine raziskovalne naloge.

Za sodelovanje se vam zahvaljujema.

1. Sem dijak:

- a) 1. letnika
- b) 2. letnika
- c) 3. letnika
- d) 4. letnika/MT

2. S pojmom frazem sem se prvič srečal(a):

- a) v osnovni šoli
- b) v srednji šoli
- c) se še nisem srečal(a)
- d) drugo: _____

3. Frazemi so definirani kot stalne besedne zveze s prenesenim pomenom. Za njih je značilno (možnih je več odgovorov):

- a) slogovna nezaznamovanost
- b) spremenljivost oblike in pomena

- c) stavčna oblika
d) nestavčna oblika (pregovori in rečenice)

4. Kaj pomeni frazem »poljubiti matildo«?

5. Kaj pomeni frazem »ahilova peta«?

6. V katerem jezikovnem priročniku bi preveril(a) pomen in zapis frazemov iz prejšnjih dveh vprašanj?

7. Ali imamo Slovenci poseben slovar frazemov?

- a) da
b) ne

8. Napiši frazeme z osebnim lastnim imenom, ki izvirajo iz:

	primeri frazemov
grško-rimske kulture	
Biblije ali drugih religioznih besedil	
ljudske govornice ali miselnosti	

9. Osebna imena v spodaj zapisanih frazemih se po *Slovenskem pravopisu* lahko zapišejo z veliko ali z malo začetnico. Kako bi jih zapisal(a) ti?

	z veliko začetnico	z malo začetnico
ADAMOVA OBLEKA	☐	☐
DAMOKLEJEV MEČ	☐	☐
PANDORINA SKRINJICA	☐	☐
PIROVA ZMAGA	☐	☐
SIZIFOVO DELO	☐	☐

10. Kakšna je po tvojem mnenju razlika v pomenu med zapisoma "poljubiti matildo" in "poljubiti Matildo"?

Prišel(a) si do konca ankete. Zahvaljujemo se za sodelovanje.